

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Rodina se třemi dětmi- pohledy jednotlivých členů

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Marta Franclová, Ph.D.

Vypracovala:

Zuzana Bürgerová

České Budějovice, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 18. 4. 2013

Zuzana Bürgerová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Martě Franclové, Ph.D., za cenné rady, čas a odborné vedení, které mi poskytla při psaní této práce.

Děkuji také všem svým respondentům, kteří se účastnili mého výzkumu, a tím umožnili, aby tato práce vznikla.

Poděkování patří i mé ohleduplné rodině, která mne velice podporovala a dodávala potřebnou energii.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou rodin se třemi dětmi z pohledu jednotlivých členů. Cílem práce je proniknout do problematiky rodin se třemi dětmi, jejich zákonitostí a typických jevů, dále pak nahlédnout do oblasti sourozeneckých konstelací a zjistit, jak na ně pohlízejí rodiče a samotní sourozenci. Práce se skládá z části teoretické a praktické. Teoretická část je zaměřena na tematiku rodiny, rodičovství a sourozenectví. Praktická část obsahuje kazuistiky jednotlivých rodin.

Klíčová slova: rodina, rodičovství, sourozenectví, sourozenecké konstelace, postoje

Annotation

My bachelor thesis deals with families with three children and introduces the viewpoints of each member of the family on various issues. It is the aim of this work to provide insight on the inner workings of the three-child families and their typical issues. It will, furthermore, focus on the field of sibling constellations and how they are perceived by the parents and the siblings themselves. The work entails both theoretical and practical part. The theory deals with the themes of family, parenthood and siblinghood. In the practical part, the casuistry of the families chosen is provided.

Key Words: family, parenthood, siblinghood, sibling constellations, attitudes

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Rodina	9
1.1 Definice rodiny	9
1.1.1 Rodina jako systém	10
1.2 Funkce rodiny	10
1.2.1 Základní psychické potřeby dítěte	12
1.3 Rodinná konstelace.....	12
2 Rodičovství	13
2.1 Motivace k rodičovství.....	13
2.2 Negativní důsledky rodičovství.....	14
2.3 Pozitivní důsledky rodičovství	15
2.4 Rodičovské postoje.....	16
2.4.1 Role matky a role otce	17
3 Sourozenectví	18
3.1 Sourozenecké konstelace.....	19
3.1.1 Prvorozené dítě	20
3.1.1.1 Sesazení z trůnu.....	22
3.1.2 Prostřední dítě	23
3.1.3 Nejmladší dítě	24
PRAKTICKÁ ČÁST	26
4 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	26
5 Metodika	27
5.1 Typ výzkumu.....	27
5.2 Metody sběru dat	27
5.3 Metody zpracování a analýza dat	27
5.4 Metody výběru výzkumného souboru	28
6 Případové studie	29
6.1 Kazuistika rodiny A.....	29
6.2 Kazuistika rodiny B	36
6.3 Kazuistika rodiny C.....	41

7 Výsledky	47
8 Shrnutí výsledků	49
9 Diskuze	53
10 Závěr	54
11 Seznam použitých zdrojů	55
12 Přílohy	58

Úvod

„Žijeme v době, která by mohla vstoupit do dějin jako „éra jedináčků“. V současnosti připadá na jednu českou ženu v plodném věku 1,4 dítěte. Otázkou je, jak se promění společnost, v níž velké procento lidí během dětství neprojde zkušeností se sdílením základního životního prostoru s jinou, na obdobné úrovni postavenou bytostí?“ (Labusová, 2012)

Hlavním důvodem napsání této práce byl právě fakt, že se v naší společnosti vyskytuje stále méně rodin se třemi dětmi. Oproti dřívější době, v současnosti nenajdeme mnoho rodin, kde by rodiče měli tři děti. Dříve bylo pro rodiče naprostou samozřejmostí pořídit si i více než tři děti.

Možný (2002) uvádí, že konjunktura rodiny z padesátých a počátku šedesátých let skončila a v dalších letech nastal výrazný pokles porodnosti po celé Evropě. Současně klesala i sňatečnost a stoupala rozvodovost párů. Nejprve začaly počet dětí omezovat vyšší třídy obyvatelstva a postupně se k nim přidávaly další vrstvy. Počátkem dvacátého století měli nejvíce dětí chudáci z nejnižších vrstev. V současné době mají nejvíce dětí lidé, kteří se vyskytují v horních a nejvyšších vrstvách. Jsou mezi nimi slavní herci, zpěváci a bohatí lidé, kteří mají dostatek prostředků k tomu, aby jejich děti žily v blahobytu.

Vliv na počet potomků, který se páru narodí, má nesporně také vynález hormonální antikoncepce, který ženám umožňuje korigovat možnost oplodnění.

Dalším z důvodů, který vedl k napsání této práce, byla má zaujatost sourozeneckými konstelacemi. Práce se tak zaměřuje i na zjišťování toho, zda konstelace v jednotlivých rodinách platí či ne.

Cílem bakalářské práce tedy je pokusit se proniknout do problematiky rodin se třemi dětmi, jejich zákonitostí a typických jevů, dále pak nahlédnout do oblasti sourozeneckých konstelací a zjistit, jak na ně pohlízejí rodiče a samotní sourozenci.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část se skládá ze tří hlavních kapitol. První kapitola se zabývá tématem rodiny, především její definicí a funkcemi. Druhou kapitolou je rodičovství, které je opět definováno. Jsou zde

popsány motivy, které k rodičovství vedou, negativní i pozitivní důsledky rodičovství a také rodičovské role. Poslední kapitolou je sourozenectví, zvláště pak sourozenecké konstelace a charakteristika jednotlivých pořadí sourozenců, dle narození.

Praktická část popisuje cíle výzkumu společně s výzkumnými otázkami, metodiku výzkumu a obsahuje samotné případové studie jednotlivých rodin, které vznikly prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se všemi členy vybraných rodin. Praktická část rovněž obsahuje výsledky, které jsou shrnuty do tabulky kvůli lepší přehlednosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Dle Nováka (2007) považujeme rodinu za základní sociální skupinu, která je základem společnosti. Možný (2002; 2006) uvádí, že rodina je stabilizujícím prvkem sociálního systému. V případě, že lidé přestávají plnit své rodinné závazky, ztrácí společnost svou sílu.

Rodina je nejmenší a nejdůležitější společenskou skupinou na světě. Rodina je místem, kde vyrůstáme a utváříme svou osobnost. Každé dítě, které se narodí, je primárně formováno svojí rodinou. Rodina má obrovský vliv na celkový vývoj člověka. Hraje velkou roli jak v dětství, tak v dospělosti, jelikož si každý člen ze své rodiny odnáší nejrůznější zkušenosti. Probíhá zde primární socializace, která je nezbytně důležitá pro další rozvoj dítěte. Rodina se stává prostředníkem, který dítě spojuje s okolním světem a připravuje ho na samostatný život. Rodiče učí své děti všemu, co se sami naučili od svých rodičů. Měli by pro své děti vytvořit bezpečný domov, kde všichni prožívají krásné chvíle, kam se chodí vyplakat, pokud se jim stane něco zlého. Všichni by měli mít pocit, že sem patří a že každý má v rodině své místo a svou roli.

1.1 Definice rodiny

Hartl, Hartlová (2000) definují rodinu jako společenskou skupinu spojenou manželstvím, avšak Langmeier, Krejčířová (2006) a Možný (2002) uvádí, že rodina se z manželství stává až narozením prvního dítěte, kdy manželé přebírají zcela nové role, a to roli matky a otce. Ovšem v dnešní době vstupuje do manželství čím dál méně párů. Podle Českého statistického úřadu bylo za rok 2011 uzavřeno pouze 45 137 svateb. Šlo tak o nejnižší počet od roku 1918. Můžeme tedy říci, že rodinu tvoří dva rodiče nebo partneři a jejich děti.

Současná rodina má dle Heluse (2007) pět základních znaků. Prvním znakem je, že je rodinou nukleární. To znamená, že sestává jen z několika málo členů, kteří sdílejí intimní soužití. Současná rodina je dvougenerační. Je tvořena manželskou, popřípadě partnerskou dvojicí a jejich dětmi. Dalším znakem současné rodiny je intimní vztažnost. Existuje zde citová blízkost jednotlivých členů navzájem. Velkou roli hraje vzájemné

vcítění, poskytování citové podpory. Osoby jsou spojené city lásky a starostí. Rodiče mají vztah mezi sebou a současně i vztah ke svým dětem. Stejně tak si děti vytvářejí vztahy mezi sebou a ke svým rodičům. Posledním znakem je privátní individualizace, tzn. vývoj jedince jako svébytné osoby. Jedinec má možnost i nutnost rozhodovat se, volit, nést zodpovědnost za svá rozhodnutí.

1.1.1 Rodina jako systém

Pokud hovoříme o rodině jako o systému, musíme podotknout, že prvky tohoto systému netvoří jednotliví členové rodiny, ale členové rodiny ve vzájemných vztazích a vzájemné součinnosti. Systém má svůj vývoj a svou životní dynamiku. V případě, že do systému vstupuje více členů, je pravděpodobné, že se budou vytvářet podsystémy. (Matějček, 1994)

Sobotková (2001) uvádí, že rodina jako systém, se skládá ze tří hlavních subsystémů. Prvním a nejpodstatnějším z nich je manželský/ partnerský subsystém. Hraje roli ve všech vývojových fázích životního cyklu rodiny. Potřebou úspěšné rodiny je dobře fungující vztah rodičů. Dalším subsystémem v rodině je subsystém rodič- dítě. Ten vzniká u žen již v těhotenství. Třetím je sourozenecký subsystém, jehož prostřednictvím se dítě učí spolupráci, soutěžení a vzájemné podpoře. Učí se vyjednávat a vytvářet kompromisy.

Pokud se v nějakém subsystému vyskytne porucha, ovlivní to funkci celé rodiny. Velký vliv na rodinu má nejen širší příbuzenstvo, ale také sousedi, zaměstnání, škola a podobně. (Matějček, 1994)

1.2 Funkce rodiny

Úkolem každého rodiče je vytvořit pro své dítě bezpečné a podnětné prostředí. Je velice důležité, aby se dítě doma cítilo dobře. Langmeier, Krejčířová (2006) uvádí čtyři základní funkce rodiny, kterými jsou reprodukční, hospodářská, emocionální a socializační funkce. Reprodukční funkce spočívá v plození dětí, jakožto nové generace. Hospodářská nebo- li ekonomická funkce je velice důležitá pro chod domácnosti. V každé rodině se musí hospodařit s penězi. Emocionální funkce poskytuje všem členům rodiny emocionální uspokojení. Socializační funkce je především učení dětí společenským normám a kulturních znaků společnosti.

Dle Heluse (2007) existuje deset základních funkcí rodiny:

- 1) Rodina uspokojuje primární potřeby dítěte v raných stádiích jeho života- tzn. uspokojování biopsychických potřeb, jakými jsou například jídlo, pití, pohyb, dále také raných psychických potřeb bezpečí, pravidelného životního rytmu, lásky, přiměřeného množství a intenzity podnětů.
- 2) Rodina uspokojuje potřebu organické příležitosti dítěte- tzn. potřebu domova, potřebu mít blízkého člověka (matku, otce) a identifikovat se s ním, dítě si tak utváří pocit bazální jistoty.
- 3) Rodina skýtá dítěti prostor pro jeho aktivní projev, činnou seberealizaci, součinnost s druhými- dítě se v rodině rozvíjí, uvědomuje si sebe sama jako subjekt, aktér, který se skrze své jednání sblíží se světem.
- 4) Rodina pozvolna uvádí dítě do vztahu k věcem rodinného vybavení- k zařízení domácnosti, přístrojům, k cenným předmětům. Vedou dítě k tomu, aby chápalo hodnoty, které pro členy rodiny něco znamenají.
- 5) Rodina výrazně určuje prvopočáteční prožitek sebe sama jako chlapce/ dívky- napomáhají tomu role otce, matky, dědy, babičky i zkušenosti se sourozenci.
- 6) Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady- skrze lásku k otci a matce, napodobování jejich jednání. Dítě se učí vidět v druhém člověku osobnost a samo touží být osobností.
- 7) Rodina v dítěti zakládá, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty jako něčeho samozřejmého- dítě je zapojováno do společenských činností rodinného kolektivu.
- 8) Rodina otevírá dítěti příležitost vejít do mezigeneračních vztahů a tím hlouběji proniknout do chápání lidí různého věku, různého založení a různého postavení- rodiče včleňují dítě také do vztahů s prarodiči, sourozenci a dalšími členy jejich okolí.
- 9) Prostřednictvím rodičů, prarodičů, starších sourozenců, příbuzných a přátel rodina navozuje v dítěti představu o širším okolí, o společnosti a světě- dítě si ujasňuje svět profesí, občanských povinností, a také problémů, kterým je třeba čelit.
- 10) Rodina je dětem a dospělým prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat moudré vyslechnutí, radu a pomoc- je útočištěm v životních situacích životní bezradnosti- nabývá na významu vstupem dítěte do školy.

1.2.1 Základní psychické potřeby dítěte

Matějček (1994) vyjmenovává pět základních duševních potřeb dítěte, které má rodina uspokojovat. Předně je to potřeba přísunu podnětů zvenčí. Rodiče poskytují dítěti dostatek podnětů z okolí a dítě je přijímá a zpracovává. Je nutné povídat si s dítětem, ačkoli ono samo ještě nemluví, mazlit se a hrát si s ním. Další je potřeba smysluplného světa, to znamená, že co se dítě učí, musí dávat smysl. Například čistit si zuby, chodit na nočník a podobně. Třetí potřebou je potřeba životní jistoty. Ta je naplňována v citových vztazích k lidem. Další potřebou je potřeba uznání a ocenění. Dítě si musí být vědomo vlastního já, utvořit si vlastní identitu. A poslední potřebou je potřeba otevřené budoucnosti. Umožňuje dítěti na něco se těšit, k něčemu směřovat.

1.3 Rodinná konstelace

Termín „rodinná konstelace“ označuje dle Brassingtona (1982) charakteristickým způsobem, jak vidí jednotliví členové rodiny jeden druhého a hodnotí jejich vztahy mezi sebou. Postavení jednotlivých členů v rámci rodiny a jejich pocity sounáležitosti, významnosti toho, že někam patří.

Sobotková (2001) definuje rodinnou konstelaci jako sociálně-psychologické uspořádání rodiny. Zařazuje sem osobnostní charakteristiky a citové vzdálenosti členů rodiny, pořadí narození a pohlaví sourozenců, věkové rozdíly, dominantní či submisivní pozice, počet členů rodiny. Také poznamenává, že znalost pozice každého člena v rodinné konstelaci umožňuje lépe porozumět jeho osobnosti.

Jednotliví členové rodiny hrají svou roli a tím utvrzují své místo v rodině. Každý člen má tedy v rodině svou pozici a ví, jaká je jeho úloha. Rodina má vytvářet v jedinci pocit sounáležitosti a každý člen by měl cítit, že je milován. Přestože někdy mohou být vztahy v rodině poněkud napjaté, rodina by měla být místem, kam patříme a kde je bezpečno. Měli bychom mít jistotu, že se můžeme kdykoli na svou rodinu obrátit.

2 Rodičovství

Pokud se pár, ať už sezdaný nebo nesezdaný, rozhodne mít děti, stává se rodiči. Tímto přichází nové zkušenosti a povinnosti, které musejí oba rodiče plnit. Langmeier s Krejčířovou (2006) uvádí, že narozením prvního dítěte přijmou manželé novou roli otce a matky.

Rodičovství je dle Vágnerové (2007) považováno za zcela přirozené vyústění manželství a je jedním z hlavních důvodů jeho uzavření. Rodičovskou roli charakterizuje několika body. První charakteristikou rodičovské role je její asymetričnost. Rodič je dominantní autoritou, dítě je závislé na jeho péči a je mu podřízené. Rodič rozhoduje o všem, co se dítěte týká. Druhou charakteristikou je, že rodičovská role není vratná, rodičem zůstáváme navždy. Nelze přestat být rodičem nebo dítě vyměnit. Třetí charakteristika rodičovské role je připoutání se k partnerovi skrze dítě, jelikož je jejich společným potomkem. A konečně, život rodiče vyžaduje změnu životního stylu narozením dítěte. Rodičovství klade značné nároky na zodpovědnost, přináší mnoho povinností a omezení.

Cowan a Cowan (1992; in Deave, Johnson, 2008) popisují proces rodičovství v pěti rozměrech. Prvním z nich je rodičovská úzkost z toho, že se stávají rodiči. Dalším rozměrem je potřeba otce zapojit se více, než se zapojoval jeho otec. Třetím rozměrem je požadavek o práci mimo domov. Dalším je vyjednávání o nových rolích a rozhodování v rodině a posledním je změna všech oblastí života rodičů způsobená narozením dítěte.

2.1 Motivace k rodičovství

Vágnerová (2007) uvádí vnější a vnitřní stimuly rodičovství. Mezi vnější stimuly patří sociální normy, kdy se od manželů očekává, že zplodí potomky a tím zvýší svou společenskou prestiž. Další vnější stimul založit rodinu je ovlivněn zkušenostmi z dětství. Zda jejich vlastní rodiče zvládali a plnili svou úlohu, jak měli. Vnitřní stimuly rodičovství představují biologické a psychické potřeby. Biologickou potřebou je myšlenka zajišťující zachování rodu.

Mezi psychické potřeby podle Matějčka (1992; 1994) patří:

- 1) Potřeba stimulace, která vede k aktivitě. Rodiče potřebují mít starosti a práci, kterou jim do života vnáší dítě.
- 2) Potřeba smysluplného prostředí- nové podněty, ve smyslu, že dítě přináší rodičům nové zkušenosti a zážitky. Jen rodiče ví, jaké to je mít radost z toho, že jejich dítě je zdravé a naopak, jakou úzkost prožívají, pokud jejich dítě onemocní.
- 3) Potřeba citové vazby, kdy dítě vnímá city svých rodičů, přijímá je a také je oplácí.
- 4) Potřeba seberealizace, kdy schopnost mít děti potvrzuje normalitu člověka, poskytuje dospělému člověku novou identitu. Dítě dává rodičům společenskou hodnotu. Ten, kdo děti nemá, je považován za méněcenného nebo podivného. Dítě se může stát smyslem existence rodičů. Mohou se s nimi chlubit a prostřednictvím dětí mohou soupeřit se svými vrstevníky.
- 5) Potřeba otevřené budoucnosti ve smyslu toho, že se rodiče neustále dívají dopředu, na něco se těší, pomáhají dítěti zvládat překážky a těší se z toho, jak dítě roste. Děti jsou pokračovateli svých rodičů.

2.2 Negativní důsledky rodičovství

Těhotenství a přeměna v rodiče je významným vývojovým obdobím s významnými důsledky pro rodiče, pro vztah dítěte s rodiči a pro vývoj dítěte. Výzkumy neustále dokazují, že je to často stresující událost a přináší hlubší změny, než jakékoli jiné období v životě. (Deave, Johnson, Ingram, 2008)

Výzkumy ukazují, že spokojenost páru po narození dítěte významně klesá. LeMasters (1957; in Galatzer-Levy et al., 2011) byl možná první, kdo zkoumal, že narození prvního dítěte často způsobuje krizi v novém rodičovství, jelikož má negativní důsledky na duševní zdraví rodičů a ovlivňuje kvalitu manželského vztahu. U rodičů bylo opakovaně zjištěno, že jsou méně šťastní a méně spokojení ve svém každodenním životě ve srovnání s těmi, kteří nejsou rodiči. (Twenge et al., 2003; in Galatzer-Levy et al., 2011)

Helus (2007) uvádí příklady obětí, které rodiče musejí podstoupit, pokud se rozhodnou mít potomka. V neprospěch dítěte hovoří jeho zásah do kariéry, a to především matčiny, která zůstává na rodičovské dovolené. Mladí lidé se dnes profesionalizují poměrně dlouho. Leckterým nestačí vystudovat vysokou školu, podstupují další postgraduální vzdělávání. Dítě je pro ně tedy překážkou, která jim brání někam to dotáhnout. Další obětí rodičů může být zásah do osobní ekonomiky, jelikož dítě je poměrně drahé. S věkem dítěte problémy této oblasti narůstají. Mnozí lidé dokonce uvažují o tom, zda je správné přivést dítě do takového problémového světa, ve kterém žijeme. Další starostí rodičů, především matek je, jak jejich partner ob stojí v této roli a jak se s výše uvedenými problémy a zátěžemi vyrovná. Rodiče si mohou klást otázku, jak bude dítě, které se jim narodí vypadat, co z něj bude vyrůstat, kde mají záruku toho, že jim bude dělat radost, že bude takové, jaké si ho přáli mít.

2.3 Pozitivní důsledky rodičovství

I přes všechny výše uvedeny negativní dopady, musíme uznat, že narození potomka přináší především pozitivní důsledky. Jak uvádí Langmeier a Krejčířová (2006), narození dítěte přináší uspokojení další životní potřeby, kterou je potřeba mít někoho, o koho mohou pečovat, kdo je na nich závislý a absolutně je potřebuje. Dítě budí v rodičích ochranný postoj.

Helus (2007) uvádí dobrodiní, která dítě do života člověka vnáší. Nejen, že dítě dává životu rodičů hlubší smysl tím, že mají někoho, kdo je bezvýhradně potřebuje, je na ně zcela odkázán, je tím nejcennějším, co si lze představit, ale také může být výzvou pro rodiče, aby ze sebe vydali to nejlepší. Rodiče by měli být dítěti vzorem, měli by ho správně vést životem a učit jej normám a hodnotám společnosti. Přijetím role otce a matky je šancí ke sblížení obou rodičů.

Dítě přináší do života plno vzruchu, není nouze o zábavu. Bez dětí by byl život nudný a příliš vážný. Nejen, že dítě přijímá lásku rodičů, ale také ji vrací. Jsou k rodičům vázáni hlubokým citovým poutem. To, že spolu mají dva lidé děti, je spojuje dohromady a dává jim společenskou hodnotu i hodnost. Dítě otvírá rodičům budoucnost. Je stále na co se těšit a také čeho se obávat. Rodiče vědí, že jejich děti jsou pokračovatelem jejich rodu. (Matějček, 1992)

2.4 Rodičovské postoje

Matějček (1996) uvádí, že způsob, jakým se rodiče chovají ke svým dětem a jak je vychovávají, je ovlivněn našimi rodičovskými postoji, které mají vytvořeny ještě dříve před tím, než k těhotenství dojde. Základy těchto postojů si do vztahu ke svému dítěti přinášejí sami v sobě z dřívějška. Začátek je ve vlastní rodině, hluboko ve vlastním dětství. Špatná zkušenost dětí se svými rodiči může ovlivnit jejich další vztah ke svým dětem.

Toto instinktivní chování není v lidském rodě zakotveno jen u žen. Jsou jím skoro ve stejné míře vybaveni i muži. (Matějček, 1994)

Vliv na utváření rodičovských postojů mají dle Matějčka (2004) také zkušenosti s druhými dětmi, se sourozenci, s kamarády. Psychologické výzkumy dokazují, že ve středním školním věku, to je zhruba od devíti do dvanácti let, se utváří takzvaná ženská a mužská identita. V tomto věku dokážou dívky reagovat na projevy miminka stejně jako dospělé ženy. Rodičovskou odezvu vzbuzují dětské projevy i u chlapců.

Může se stát, že u některých lidí nejsou rodičovské postoje zcela zformovány. Tito lidé jsou pro rodičovství ještě nevypělí a nezralí. Nedovedou se vzdát svých předchozích zálib a dítě je jim přítěží a komplikací. Nedožrali k tomu, aby přijali za někoho jiného zodpovědnost. (Matějček, 1996)

Mladí lidé mají tendenci mít méně dětí a mít je později. Český statistický úřad uvádí, že i přes pozorovaný růst úhrnné plodnosti zůstala její úroveň v roce 2010 (1,49) výrazně pod hodnotou prostého zachování reprodukce populace (2,1 dítěte).

Mladí dospělí si podle Kučery (2000; in Vágnerová, 2007) plánují v průměru dvě děti, ale z nějakého důvodu jich tolik nemají. Počet dětí v rodině je ovlivněn psychologickými, sociálními i ekonomickými faktory. O počtu dětí rozhodují dnes především ženy. (Vágnerová, 2007)

Prognózy předpokládají, že dnešní české ženy budou mít v průměru 1,2 maximálně 1,4 dítěte na jednu ženu. (Novák, 2007)

2.4.1 Role matky a role otce

„Matka vede dítě k člověku a otec k lidem. Dítě hledá u matky ochranu a prožívá více intimity- u otce očekává více aktivity a zpravidla i více zábavy a legrace.“ (Matějček, 1994, str. 51)

Matka věnuje dítěti nejvíce času, jelikož převážná většina matek zůstává s dítětem na rodičovské dovolené. Je v roli pečovatelky a ochránitelky dítěte. Omezuje svou profesní dráhu a plně se oddává péči o dítě. Rodina je tak zcela finančně závislá na otci, jelikož matka nevydělává žádné peníze. Vágnerová (2007) tvrdí, že role matky a pečovatelky je ženě biologicky dána. Matce je dáno prioritní právo rozhodování o dítě, jelikož je považována za výchovnou autoritu.

Role otce je více variabilní a nejednoznačná svým vymezením. Nemá jasně vymezené povinnosti. Vztah otce k dítěti se rozvíjí postupně a pomaleji než u matky. Muž se nestane otcem zplozením dítěte, ale postupným navazováním vztahu s dítětem. (Vágnerová, 2007)

Role otce je komplementární s rolí matky. Otec podporuje dítě při experimentování a průzkumných cestách, stává se mostem, který vede dítě do společnosti, otevírá cestu do okolního světa a tím napomáhá separaci dítěte od matky.

Dítě pozoruje rozdíl mezi matkou a otcem, jelikož každý dle Matějčka (1994) na dítě jinak mluví, nosí do bytu jiné věci, ukazuje mu něco jiného a jiným projevům dítěte se směje.

Matějček (2004) uvádí, že tam, kde otec pečuje o dítě, nedochází při přechodných sporech mezi rodiči tak často k rozvodům, jako je to v rodinách, kde se otec na péči o dítě příliš nepodílí.

Hlavní funkcí otce po dlouhá staletí bylo dle Matějčka (2000) chránit rodinu, starat se o její bezpečí a zajistit jí obživu, avšak dnes již není každá rodina závislá na otcově síle svalů a jeho bojové dovednosti. I přesto je otcovská role pro rodinu velice důležitá.

3 Sourozenectví

Sourozenci jsou součástí rodiny a vzájemně působí na svůj socializační vývoj. Sourozenec představuje trvalou součást života, buďto pozitivní, negativní nebo ambivalentní. Sourozenci mohou být nejen spojenci, ale mohou mezi sebou také soupeřit, vzhledem k tomu, že je třeba dělit se o pozornost rodičů, o hračky a další věci. Spojenci se zase stávají v případě společné hry, kdy je potřeba spolupráce nebo si jsou zdrojem opory, když se na ně třeba rodiče zlobí. (Vágnerová, 2005)

Whiteman, McHale a Crouter (2007; in Eckstein, Kaufman, 2012) uvádí, že děti a dospívající tráví více času a účastní se více aktivit se svými sourozenci než s oběma rodiči nebo vrstevníky ve škole. Starší sourozenci často slouží jako vzory, poradci a pečovatelé pro své mladší sourozence a mohou obzvláště často být prostředníky socializace.

Sourozenci jsou pro sebe zdrojem zkušeností, neboť se sami od sebe mohou leccemu přiučit. Naučí se rozumět interakčním vzorcům, reakcím a projevům. (Vágnerová, 2005)

Prekopová (2009) uvádí, že sourozenci mají velkou výhodu, jelikož celé dětství prožívají trénink různých způsobů sociálního chování, oproti jedináčkům, kteří mohou toto cvičit pouze s dětmi z jiných rodin.

Soužití se sourozenci dítěti umožní přenést sociální zkušenosti a dovednosti naučené ve vztahu s rodiči na vrstevníky a zjistit, jak jsou účinné v jiném kontextu. Děti si musí zvolit vhodnou strategii chování, která by v této konstelaci mohla být účelná. (Vágnerová, 2005)

Avšak jak uvádí Adler (1928; in Eckstein, Kaufman, 2012), vliv sourozenců na sebe navzájem může vést k tomu, že se stanou naprosto odlišnými. Tento proces se nazývá sourozenecká de-identifikace. Spočívá v tendenci sourozenců vědomě či nevědomě se definovat jako odlišní od sebe navzájem tak, aby jim to přineslo vlastní identitu v rámci rodiny. Tím chtějí získat podíl rodičovské lásky a pozornosti. Prostřednictvím de-identifikačních procesů, sourozenci rozvíjejí různé atributy a zapojují se do různých činností a chování s cílem stanovit svou vlastní identitu v rámci rodiny. Čím více si jsou sourozenci podobní, tím větší je tendence k jejich de-identifikaci.

3.1 Sourozenecké konstelace

„Je důležité podotknout, že každé dítě vyrůstá v jiné situaci. Dokonce i děti z téže rodiny žijí v odlišných podmínkách a každé z nich obklopuje zcela jedinečná atmosféra.“ (Adler, 1999, str. 13)

Pokud bychom měli vysvětlit termín sourozenecké konstelace, můžeme jednoduše říci, že je to pořadí narození a pohlaví sourozenců v rodině. Dívky jsou při výchově posuzovány jinak než chlapci. *„Chlapci jsou leckdy přeceňováni, kdežto s dívkami se naopak jedná, jako by bylo vysoce nepravděpodobné, aby v životě někdy něčeho dosáhly. Takto vychovávané dívky se nikdy nezbaví nejistot a pochybností o sobě samých. Po celý život budou žít s pocitem, že pouze muži mohou dokázat něco hodnotného.“* (Adler, 1999, str. 13)

Leman (2006) uvádí, že pořadí narození sourozenců nesporně ovlivňuje jejich osobnost. Každé dítě má dle Nováka (2007) jedinečnou pozici v rodině, z níž se vytváří jeho individuální perspektiva.

Čapek a Čapková (2010) vidí sourozenecké konstelace jako zkušenosti, které získávají děti dle pořadí, ve kterém se narodí. Tyto zkušenosti pak mají vliv na vývoj a osobnost dítěte. Také dodávají, že důležitý je i věkový rozdíl mezi sourozenci. Děti, které jsou si věkem blízké, spolu nejvíce soupeří, zvláště pokud jsou stejného pohlaví. Projevuje se u nich také větší žárlivost.

Novák (2007) zmiňuje, že pořadí a pohlaví sourozenců výrazně ovlivňovalo jak postavení dítěte v rodině, tak také jejich profesní možnosti, dokonce i vzdělání, dědictví, sňatky a možnosti mít děti.

Adler (1959; in Croake, Olson, 1977) vidí pořadí narození jako vedlejší význam na subjektivní postoj a rodinnou situaci jedince. Tvrdí, že každá osoba působí na svět kolem sebe na základě svých předpokladů. Tyto předpoklady jsou obvykle ovlivněny pořadím narození jedince.

Dle Tomana (1959; in Croake, Olson, 1977) je pořadí narození hlavním determinantem osobnostních vzorů. Předpokládá, že aspekty rodinné struktury jsou klíčem k pochopení osobnosti. Upřednostňuje strukturální aspekty rodinné skupiny, stejně jako věkový odstup a pohlavní sourozenců a ignoruje tvořivé já v jedinci.

Pořadí narození je významný faktor determinující role a místa v rodině. Můžeme říci, že je také součástí dispozic, které si s sebou jedinci ponesou do konce života. V každé rodině je rozhodující pořadí narození, tedy, že děti zaujímají různé pozice na základě pořadí narození do rodiny. (Brassington, 1982)

Dle pořadí narození se děti učí přizpůsobovat jedno druhému. Musí se dělit, vzájemně se ctít, bojovat proti sobě i společně proti ostatním, bránit se, držet pospolu, ale také se učí prohrávat a trpět se navzájem. Každé dítě musí najít řešení, když cítí, že ho sourozenec sužuje, jelikož ví, že rodiče nejsou stále nablízku. (Prekopová, 2009)

Faktorem ovlivňujícím pořadí narození dětí v rodině je dle Lemana (2011) rozdíl mezi chlapci a dívkami. Pokud jsou v rodině dvě dívky a jeden chlapec, může onen chlapec vykazovat rysy prvorozeného, ačkoli se narodil jako nejmladší. Stává se jediným synem rodičů. Prvorozenými sourozenci v této rodině mohou být jak nejstarší dívka, tak také nejmladší chlapec.

Nepochybně podstatnou roli hraje také věkový rozdíl mezi sourozenci. Novák (2006) uvádí, že optimální věkový rozdíl mezi sourozenci obvykle bývá tři roky. Platí zde pravidlo, že čím jsou od sebe sourozenci věkově vzdálenější, tím méně jsou projevy žárlivosti a soupeření pravděpodobné. Avšak věkový rozdíl větší než šest let bývá považován za problematický. V tomto případě mohou děti vyrůstat jako dvě samostatné jednotky.

Leman (2006) tvrdí, že by rodiče neměli ke svým dětem přistupovat stejně, jelikož každé jejich dítě je jiné. Musí přistupovat odlišnými metodami k jednotlivým dětem, avšak být ke všem spravedliví. Je rozdíl ve výchově prvorozeného, prostředního i nejmladšího dítěte.

3.1.1 Prvorozené dítě

„Prvorození jsou symbolem dalšího života rodiny a příbuzenstva a novou generací se rozmanitě slaví prasíla stvoření.“ (Prekopová, 2009, str. 56)

Dle Vágnerové (2005) získává nejstarší dítě v rodině dominantní pozici. Pro mladší sourozence může být vzorem, který obdivují nebo na něj žárlí. Z hlediska rodičů je nejstarší dítě tím zralejším. Více od něho očekávají, ale také mu přiznávají určitá privilegia. Požadavky rodičů stimulují rozvoj ambicióznosti, motivace k výkonu a sebeprosazení.

Eckstein a Kaufman (2012) tvrdí, že prvorozená osoba je více konzervativní, tvůrčí, závislá, bázlivá, introspektivní, nejistá, zranitelná a zaujatá abstraktním myšlením. Prvorození mají tendenci projevovat vztek nepřímo. Často se stávají vůdci, i když mají nízké sebevědomí. Oproti tomu později narození jsou stereotypně vnímáni jako ambiciózní, více schopni vcítění se, extrovertní, harmoničtí, klidní, orientovaní na vrstevníky, populární, inklinující k novým nápadům, zaujatí praktickými problémy a připraveni na spolupráci. Na rozdíl od prvorozených mají tendenci vyjadřovat vztek přímo.

Rodiče popisují své prvorozené dítě jako více poslušné a nesobecké oproti jejich nejmladšímu dítěti, které je méně poslušné a více sobecké. Bylo zjištěno, že prvorozené děti jsou nejvíce inteligentní, zodpovědné, poslušné, stabilní, nejméně emocionální a zcela jasně nejméně kreativní. (Musun- Miller, 1993; in Eckstein, Kaufman, 2012)

Avšak autoři se o kreativitě prvorozených dětí dohadují. Někteří tvrdí, že prvorození jsou méně kreativní než jejich mladší sourozenci vzhledem k jejich tendenci být více konzervativní, konvenční a přizpůsobiví. Druzí však argumentují, že převažující reprezentace prvorozených mezi významnými jedinci indikuje jejich vysokou kreativitu. Ostatní autoři se nepřiklánějí ani k jednomu z názorů a tvrdí, že nevidí významné rozdíly mezi úrovní tvořivosti u prvorozených a později narozených dětí. (Baer et al., 2005)

Sulloway (1996; in Prekopová, 2009) zjistil, že pořadí narození má pětkrát až desetkrát větší vliv na osobnostní kvality než na akademické výkony a inteligenční kvocient. Projevuje se to tak, že prvorození jsou častěji schopnější než jejich mladší sourozenci, ale nevděčí za to vyššímu IQ, avšak jejich většímu snažení se.

První dítě je v rodině chvíli v pozici jedináčka, ale posléze je této pozice zbaveno. Chvíli se těší značné moci, kterou však ztrácí narozením dalších sourozenců. (Adler, 1999)

Proto se prvorozené dítě se cítí dobře, pokud je mu věnována pozornost. Čapek a Čapková (2010) uvádí, že, se prvorozeným líbí být středem pozornosti, protože na to byly zvyklí již předtím, než se narodili mladší sourozenci. Leman (2006) dodává, že prvorozeným se nepochybně dostává více pozornosti a zájmu než komukoli jinému. Rodiče sledují naprosto všechno, co prvorozené děti udělají. Prvorození jsou neustále povzbuzováni a podporováni, aby byli úspěšní.

Leman (2011) uvádí, že prvorození jsou přirozenými vůdci. Nechybí jim sebedůvěra a schopnost sestavení plánu. Další charakteristikou jsou jejich organizační dovednosti a schopnosti vést. Jednou z nejdůležitějších známek prvorozeného je spolehlivost. Vždy odvedou svou práci opravdu dobře. Dalším znakem prvorozeného je svědomitost a tvorba seznamů. Když jde prvorozený do obchodu, systematicky dává do košíku vše, co má napsáno na seznamu. Každou věc, kterou začnou, dotáhnou do zdárného konce. Prvorození nemají rádi překvapení, jelikož mají rádi věci uspořádané. Prvorozený je ten, kdo chce vyniknout. Vždy se snaží být nejlepší, nastavují si vysokou laťku a tvrdě pracují na tom, aby ji zdolali.

Eckstein (2012) charakterizuje prvorozené jako nejvíce úspěšné. Prvorozené dítě dosahuje nejvyšších akademických úspěchů s nejmenším počtem problémů, má nejvyšší motivace a potřebu úspěchu. Prvorození jsou nejvíce zastoupeni mezi vzdělanými skupinami, jako jsou vysokoškolští studenti a nejpravděpodobněji se stávají vůdci.

Avšak být prvorozeným s sebou nese i určité nevýhody. Podle Lemana (2006) je největší nevýhodou prvorozených stres. Všechna pozornost jim věnována a hlavně odpovědnost, která je na ně kladena, vedou ke vzniku stresu.

Většinou platí, že s každým dalším narozeným dítětem rodiče více povolují a oslabují disciplínu. To tedy znamená, že prvorozené dítě dostává nejpřísnější výchovu. Prvorození dostávají také více úkolů, jelikož nejstarší dítě umí vše splnit lépe než jeho mladší sourozenci. Mnoho prvorozených si stěžuje také na to, jak hrozné bylo hlídat své mladší sourozence.

3.1.1.1 Sesazení z trůnu

Termínem „sesazení z trůnu“ nazval Adler komplex prožitků staršího dítěte. Trůn symbolizuje postavení nejstaršího dítěte v rodině. (Novák, 2007)

Když se narodí druhé dítě, starší sourozenec si uvědomí, že byl sesazen z trůnu. Předtím byl mocný, v centru pozornosti a nyní o svůj post přišel. (Adler, 1999)

Pro prvorozeného je sesazení z trůnu trestem, jelikož je mu odepřen výlučný zájem rodičů. Začíná tedy žárlit na mladšího sourozence. Rodiče pak onu žárlivost u dítěte pochopí a přiměřeně ji konejší nebo ji trestají. (Novák, 2007)

Čapek a Čapková (2010) radí, jak se mají rodiče v tomto případě chovat ke svému staršímu potomkovi. Měli by se snažit zapojit dítě do péče o miminko. Prvorozené dítě se musí cítit potřebné a důležité.

Když dítě, které je v pozici jedináčka, dostane sourozence, je to pro něho velice drastická událost. Se sourozencem se vše mění. Nyní už prvorozenému nepatří celý svět. Mění se vše, na co se dříve dítě mohlo spoléhat. Vše točí jen a jen kolem miminka. Všichni se chodí dívat na miminko a staršího sourozence si nevšímají. (Prekopová, 2009)

Ačkoli je narození mladšího sourozence pro dítě drastickou událostí, nemůžeme říci, že je tato událost nějakým způsobem špatná. Vždyť mít sourozence je z většiny důvodů výhodou pro každé dítě. Během dětství sice probíhají mezi sourozenci různé souboje a panuje mezi nimi nevraživost, ale čím jsou sourozenci starší, tím více jsou jeden za druhého vděčnější.

3.1.2 Prostřední dítě

Prostřední dítě má v rodině unikátní pozici, nemá status nejstaršího, ani privilegia nejmladšího. Je charakterizováno jako soutěživé, má více stabilní emocionalitu, je méně napjaté a úzkostné, veselé a bezstarostné, více spokojené se sebou a ostatními, avšak cítí se opovrhované a dívá se na svět jako na nespravedlivé místo. Může být provokativní. Velmi se znepokojuje spravedlností a fair play. (Brassington, 1982)

Eckstein a Kaufman (2012) charakterizují prostřední dítě jako nejvíce sociabilní. Má nejméně problémů s vystupováním, je nejvíce úspěšné ve sportu. Druhorozené dítě má tendenci být konkurence schopné.

Lemanovou (2006) typickou charakteristikou druhorozených dětí je, že se narodily příliš pozdě na to, aby se jim dostávalo zvláštních privilegií, které získali prvorození, ale narodily se také příliš brzy na to, aby se jim uvolnily otěže disciplíny, jak tomu bývá u nejmladších dětí. Vzorem druhorozených dětí jsou jejich starší sourozenci. Podle toho, jak se chová prvorozený, bude si druhorozený utvářet svůj vlastní styl chování. V případě, že vidí možnost soupeřit se starším sourozencem, udělá to. Avšak v případě, že je prvorozený silnější, vydá se druhorozený jiným směrem.

Velice důležitou charakteristikou prostředního dítěte je jeho schopnost vyjednávat. Vzhledem k tomu, že vyrůstá mezi starším a mladším sourozencem, musí se umět prosadit a vyjít s nimi. (Čapek, Čapková, 2010)

Druhorozené dítě má často pocit, že jsou na něho kladeny velké nároky, ale zároveň jsou mu upřena privilegia. Cítí se stísněné mezi starším a mladším sourozencem. Proto je pro prostřední děti velice důležitá vrstevnická skupina. V této skupině si připadá více uznávané než v rodině. Uprostřed narozený často utíká mimo okruh rodiny ke svým vrstevníkům, kde získává uznání a odměnu. Ve skupině vrstevníků už není příliš malý nebo příliš velký, je tam „akorát“. (Leman, 2006)

Druhorozené dítě se dle Adlera (1999) dostává do specifického a osobitého postavení. Vždy zde bude někdo, kdo prostřednímu dítěti nastavuje laťku. Prvorozený udává svému mladšímu sourozenci tempo. Druhorozený není zvyklý na to, být v centru pozornosti. Cítí puzení hnát se stále kupředu.

Čapek a Čapková (2010) radí rodičům, jak přistupovat k prostřednímu dítěti v rodině. Je velice důležité trávit s ním více času a věnovat mu soustředěnou pozornost. Prostřední dítě potřebuje cítit, že je pro rodiče jedinečné. Rodiče se mají dotazovat na jeho názor, pocity i potřeby. Dítě se pak cítí v rodině více zakotveno.

Leman (2006) přidává, aby rodiče nezoufali, když jejich druhorozené dítě stále utíká mezi své kamarády. Měli by mu dát najevo, že chápou, jak důležití přátelé jsou. Rodiče by měli pro své prostředním dítě také stanovit určitá privilegia, která pro ně budou pravidelně platit z důvodu toho, aby dítě mělo pocit, že se něco dělá výhradně pro něj.

3.1.3 Nejmladší dítě

Nejmladším dítětem v rodině myslíme takové dítě, které už nemá žádného mladšího sourozence, tudíž zůstává posledním, ale určitě ne nejméně důležitým.

Dle Adlera (1999) je pozice nejmladšího dítěte v rodině pozoruhodná. Tyto děti mají výhodnou pozici, jelikož z ní nemohou být nikým vyhozeny. Odmítají soupeřit se svými sourozenci, jelikož nemají dostatek kuráže. Nejmladší děti proto volí zcela odlišnou cestu než ostatní sourozenci. Vždycky se musí lišit, aby nemusely čelit konkurenci.

Nejmladší děti jsou většinou nepřehlédnutelné. Zřídka bývají tiché a klidné. Využívají svou roztomilost k manipulaci s ostatními. Velice často se před ostatními předvádí z důvodu toho, aby získali pozornost. Většinou jim nezbyvá nic jiného, v případě, že chtějí zaujmout své rodiče a získat jejich pozornost. Chtějí, aby je ostatní ocenili, pochválili a povzbudili. (Čapek, Čapková, 2010)

Leman (2006) uvádí, že nejmladší děti nebo-li benjamínci jsou baviči. Patrně se nejčastěji předvádějí, ať už na besídce ve školce nebo na vysoké škole. Jsou označováni za šašky rodiny. Jejich typickými vlastnostmi jsou bezstarostnost a veselost. Jsou společenšší a často oblíbení. Touhou benjamínků je udělat něco, aby si jich lidé všimli. Krom toho, že jsou nejmladší děti okouzující, společenské a srdečné, jsou také vzpurné, kritické, temperamentní, netrpělivé, prudké a hlavně rozmazlené.

Rodiče nejsou na své nejmladší děti často tolik přísní a důslední. To může vést k tomu, že tyto děti jsou nezodpovědné a neschopné postarat se o sebe.

Nejmladší děti si velmi těžce budují své pevné místo v rodině. Starší sourozenci berou benjamínky jako ty malé, kteří nic nemohou a z kterých si dělají legraci a utahují si z nich. Rodiče je považují za malé „mazánky“, kteří umí velmi dobře vyjednávat a kterým při pohledu do očí dokážou tak snadno odpustit. Ale na druhé straně benjamínek žárlí na své starší sourozence. Protože právě on je tím, kdo musí jít první spát, který musí z hřiště první domů, kterému se nedaří vyrovnat se starším sourozencům. (Daloz, 2002)

Leman (2006) radí rodičům, jak vychovávat své nejmladší dítě, aby dospělo. Hlavní radou je nenechat sebou manipulovat. Vzhledem k tomu, že všichni omlouvají chování nejmladšího dítěte tím, že ono za nic nemůže. Benjamínci dokážou obměkčit rodiče, kteří byli na své starší děti přísní a dodržovali pevný režim. Velký vliv na rozmazlování benjamínka mají také sourozenci, nejen rodiče. Důležité je, aby nejmladší dítě plnilo svůj díl domácích prací. Rodiče by také neměli příliš polevovat v disciplíně a rodinných pravidlech. To znamená, že povinnosti, které měly jejich starší děti v totéž věku, by měly plnit i benjamínci. Není ale dobré, aby byli rodiče na své děti příliš tvrdí. Ať už myslíme nejstarší, prostřední nebo nejmladší dítě.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem této práce je pokusit se proniknout do problematiky rodin se třemi dětmi, jejich zákonitostí a typických jevů, dále pak nahlédnout do oblasti sourozeneckých konstelací a zjistit, jak na ně pohlíží rodiče a samotní sourozenci.

Na základě těchto cílů byly stanoveny tyto **výzkumné otázky**:

1) Jaké důvody přiměly rodiče k tomu, aby měli tři děti?

- a) Chtěli mít vždy tři děti nebo se jejich přání během let změnilo?

2) Jak vnímají rodiče své děti?

- a) Jak vnímají jejich vlastnosti?
b) Jak spolu podle nich vycházejí? Kdo si s kým více rozumí?
c) Jaké povinnosti doma plní?

3) Jak vnímají děti sami sebe?

- a) Jaké vlastnosti si přisuzují?

4) Jak se vnímají sourozenci mezi sebou?

- a) Jaké vlastnosti připisují svým sourozencům?
b) Jak spolu vycházejí? S kým si více rozumí?

5 Metodika

5.1 Typ výzkumu

Pro zpracování praktické části této práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Vybraným designem výzkumu byla případová studie. Přesněji se jedná se o mnohonásobnou případovou studii. Případová studie podle Hendla (2005) zachycuje složitost případu a popisuje vztahy v jejich celistvosti. Švaříček (2007) uvádí, že smyslem případové studie je podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případům.

5.2 Metody sběru dat

V tomto výzkumu byla použita metoda získávání dat pomocí hloubkových rozhovorů. Hloubkový rozhovor definuje Švaříček (2007) jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Pro tento výzkum byla vybrána možnost polostruktruovaných rozhovorů čili rozhovorů pomocí návodu. Podle Hendla (2005) představuje návod k rozhovoru seznam otázek a témat, která jsou nutná během interview probrat. Je pouze na tazateli, v jakém pořadí a jakým způsobem otázku probandovi položí.

Dále bylo využito testu nedokončených vět, který byl zadáván pouze dětem na začátku rozhovoru. Děti měly za úkol dokončit věty, které se určitým způsobem týkaly jejich rodiny. Svoboda (2001) uvádí, že využití testu nedokončených vět je mnohotvárné, můžeme je konstruovat za specifickým účelem. Využití testu v této práci bylo pouze za účelem snazší komunikace s dětmi a uvolnění napětí před samotným rozhovorem.

5.3 Metody zpracování a analýza dat

Rozhovory s jednotlivými členy rodin byly fixovány pomocí audiozáznamu. Následně byla provedena tzv. transkripce (Miovský, 2006), kdy byly audiozáznamy převedeny do textové podoby. Rozhovory byly přepsány do spisovného jazyka.

Pro analýzu dat byl zvolen holistický způsob. Holistická analýza podle Hendla (2005) nerozbíjí nashromážděná data na jednotlivé části, ale závěry vyvozuje

posouzením dat jako celku. Jednotlivé případy byly nejprve popsány samostatně a posléze proběhla mezi všemi komparace.

5.4 Metody výběru výzkumného souboru

Metodou výběru výzkumného vzorku byla zvolena metoda záměrného (účelového) výběru. Podle Miovského (2006) je tato metoda zřejmě nejrozšířenější v kvalitativním přístupu. Prostý záměrný (účelový) výběr vzorku je takový výběr, kdy hledáme probandy podle jejich určitých kritérií. Do výzkumu zapojujeme tedy ty jedince, kteří splňují potřebná kritéria a jsou zároveň ochotni zapojit se do výzkumu.

Kritéria výzkumného vzorku byla následující. Muselo se jednat o úplnou pětičlennou rodinu, kterou tvořila matka, otec a tři děti. Zároveň museli být rodiče manželé a všechny děti musely být jejich vlastní. Posledním kritériem bylo, že nejmladší dítě musí být staré alespoň šest let, aby bylo schopné soustředit se a odpovídat na otázky rozhovoru.

Do výzkumu byly zapojeny tři rodiny, které splňovaly všechna kritéria.

6 Případové studie

6.1 Kazuistika rodiny A

Matka: 48 let, soukromá podnikatelka

Otec: 52 let, soukromý podnikatel

Nejstarší dítě: dcera, 22 let, studentka vysoké školy

Prostřední dítě: dcera, 19 let, studentka střední školy

Nejmladší dítě: syn, 10 let, žák 5. třídy ZŠ

Rodina A je úplná pětičlenná rodina žijící na venkově. Setkání s Rodinou A proběhlo v jejich domě. Všichni členové obývají rodinný dům po rekonstrukci, ke kterému patří velká zahrada s bazénem. Dům je prostorný a útulný. Rodina zde bydlí přes dvacet let, přestěhovali se sem asi rok poté, co se narodila jejich nejstarší dcera.

Rozhovor s rodiči se uskutečnil v kuchyni. Ačkoli byli u rozhovoru přítomni oba rodiče, převážně odpovídala matka. Otec spíše příkyvoval, málokdy něco řekl, a když jsem chtěla znát jeho názor na mou otázku, musela jsem se ho zeptat přímo. V dubnu manželé oslaví dvacáté třetí výročí svatby.

Prvorozené dítě byla dcera. Matce bylo v té době dvacet šest let a otci třicet. Dítě bylo plánované, avšak přání rodičů týkající se pohlaví dítěte se lišila. Otec chtěl, aby měl prvorozeného syna, který dál ponese rodové jméno, avšak matka si přála holčičku. I přesto měl otec z narození dcery radost. Řekl si, že další dítě už bude kluk.

Druhé dítě přišlo dva a půl roku po prvním. I toto dítě bylo plánované. Tentokrát bylo matce jedno, jaké pohlaví se narodí, ale otec velice doufal, že to bude chlapec. Rodiče připravovali na příchod miminka i prvorozenou dceru. Matka si s ní o těhotenství povídala, vysvětlovala jí, že budou mít miminko, že bude třeba, aby mamince s miminkem pomáhala, že se o miminko bude starat. A dcera se opravdu těšila, že bude mít malého bratříčka. Matka však porodila holčičku. Zklamání otce bylo veliké, i přesto však převládla radost z narozeného dítěte. Prvorozená dcera zapoměla, že chtěla bratříčka a radovala se ze sestřičky. Když ale zjistila, že mladší sestra s nimi zůstane navždy, začala žárlit. Vyžadovala matčinu pozornost mnohem více než dříve. Do té doby byla prvorozená dcera velice samostatná a šikovná- již ve dvou letech se sama oblékla, najedla a najednou to neuměla. Začala také hůř mluvit, přestože do té doby mluvila krásně. Neustále chtěla upoutat matčinu pozornost, nechtěla se od matky hnout na krok, věšela se na matku a chovala se celkově jako mimino. Když maminka

vařila, holčička jí stála u nohy a brečela. Sestřičku však měla moc ráda a chovala se k ní pěkně. Matka říká, že jediný problém byl, že malou sestru přenášela- cítila se totiž natolik schopná a dospělá, že svou malou sestřičku může sama nosit, takže pokud matka nedávala pozor, její starší dcera brala do náruče novorozence. Holčičky vyrůstaly společně, sdílely jeden pokoj a měly společné hračky. Rodiče nemají pocit, že by jim vadilo sdílení společného pokoje. Probíhaly mezi nimi běžné sourozenecké hádky, ale žádné velké spory nevznikaly.

V době, kdy matka potřetí otěhotněla, bylo dcerám deset a osm let. Třetí dítě nebylo plánované. I když otec třetí dítě stále chtěl, matka již další dítě neplánovala. Ale ani tak neuvažovala, že by šla na potrat. Dětem novinku rodiče radostně oznámili a dívky se těšily, že budou mít dalšího sourozence. Všichni si přáli, aby se narodil chlapeček. Odběr plodové vody, který musela matka vzhledem k pokročilému věku podstoupit, odhalil, že dítě bude opravdu chlapec. Po jeho narození dcery hodně matce pomáhaly. Staraly se o brášku, pomáhaly při koupání, přebalování i krmení, vozily kočárek. Starší dívka byla schopná se o bratříčka postarat skoro sama. Obě dívky měly k miminku spíše mateřský vztah.

Když jsem se rodičů zeptala, co je vedlo k tomu, aby měli tři děti, odpověděli poněkud jednoduše, že jim to přišlo naprosto normální. Oba dva, jak otec, tak i matka pocházejí také ze třech sourozenců. Tvrdili tedy, že na to byli zvyklí z původní rodiny a že se jim líbilo vyrůstat se dvěma sourozenci. Prý oba vždy chtěli mít v budoucnu tři děti, avšak matka po porodu prvního dítěte názor změnila. Vzhledem k tomu, že měla nějaké zdravotní problémy, řekla, že dvě děti stačí.

Nyní jsou vztahy mezi sourozenci podle rodičů typicky sourozenecké: „Mají se rádi, ale přesto si nadávají, perou se a hádají se. V těžkých chvílích si dokážou pomoci.“ Víceméně se jejich vztahy věkem zlepšují. Dcery už nemají společný pokoj, každé dítě má svůj vlastní, takže mají pro sebe svůj prostor. Vztahy mezi dcerami jsou sesterské, to znamená, že je období, kdy spolu obě vycházejí dobře a zase přijde období, kdy se hádají a nemohou se vystát. Jako na houpačce. Poslední dobou ale převažují období, kdy tráví společně volné chvíle. Nejstarší dcera má s nejmladším synem mateřský vztah. Nehádají se jako sourozenci. Spíš se ho dívka snaží vychovávat. Syn ji chápe jako autoritu. Oproti tomu s prostřední dcerou má syn spíše sourozenecký vztah, takže se věčně dohadují a jsou rivalové. Dcera mu nechce ustupovat a pak vznikají spory.

Ze skupin charakteristik jednotlivých dětí dle pořadí narození podle Lemana měli rodiče posoudit, které se hodí na jejich děti. Prvorozené dceři přiřadili charakteristiky jako spolehlivá, svědomitá, systematická, kritická, studijní typ, což je dle Lemana charakteristikami prvorozených dětí.

U druhorozené dcery měli rodiče trochu problém, vzhledem k tomu, že na ní pasovaly charakteristiky jak prostředního, tak také nejmladšího dítěte. To se dá ovšem jednoduše vysvětlit tím, že mladší dívka dlouho vyrůstala jako nejmladší člen rodiny. Až do doby, kdy se narodil nejmladší bratr, měla v rodině úlohu benjamínka. Proto se nemůžeme divit, že pro ni vybrali rodiče jak charakteristiky nejmladšího (okouzující, intrikán, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenská, vychytralá), tak charakteristiky prostředního dítěte (vyjednávač, nezávislá, má silné vazby na skupinu přátel a vrstevníků, mnoho přátel, individualistka).

Pro nejmladšího syna bylo podle rodičů velice jednoduché vybrat. Jakmile jsem četla skupinu charakteristik nejmladšího dítěte, oba souhlasně přikyvovali. Jejich syn je tedy charakterizován jako: okouzující, intrikán, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, vychytralý.

Po rodičích jsem ale také chtěla, aby charakterizovali své děti, jaké doopravdy jsou. Prvorozenou dceru popisují jako zodpovědnější, samostatnější, spolehlivější, citlivější, kamarádkou.

Druhorozená dcera je podle nich velice rozporuplná. Na jednu stranu je citlivá, ale na druhou stranu myslí jen na sebe, takže je sobecká. Ráda se lituje, vinu hledá v druhých lidech, ne v sobě. Je velice kamarádká, rodiče si myslí, že až příliš. Dle jejich názoru přátelství příliš prožívá a moc se váže na kamarády. Hodně jí ublíží, pokud udělá některý z jejích kamarádů nějaký podraz a špatně se s tím srovnává. Je pracovitá, ale jen pokud se jí chce. Pokud nechce, nebude dělat nic a nikdo s ní nepohne. Jde si tvrdě za svým, nenechá si poradit, a když se jí něco nepodaří, svádí vinu na druhé. Když jí chtějí rodiče poradit, neposlouchá. Je nevypočitatelná, hodně náladová. Během chvíle se jí může nálada změnit o sto osmdesát stupňů. V rodině funguje jako podle rodičů jako rozvraceč. Vždy musí být po jejím, a pokud se rozhodne něco udělat, nerespektuje, že to ostatní chtějí jinak. Rodiče ovšem vyjmenovávají i dobré vlastnosti, které dcera má. Její předností je, že je hodně citlivá a špatně prožívá, když se stane něco zlého jejím kamarádům. Je studijní typ, snaží se mít dobré známky a je velice oblíbená v kolektivu. Vzhledem k tomu, že mladší dcera studuje na stejném gymnáziu, na kterém studovala

její starší sestra, nabízela se otázka, zda rodičům připadá, že se mladší dcera snaží dostihnout tu starší. Oba s jistotou odpověděli, že o to určitě usiluje. Když jí to nejde, těžce to nese. Nikdy jí však doma nikdo neposkytnul důvod k tomu, aby o to usilovala. Nikdy jí rodiče nenaznačili, že by starší sestra měla lepší známky nebo něco podobného. Ona na to ovšem neustále poukazuje, ačkoli to nikoho v rodině nezajímá.

V případě nejmladšího dítěte byla první vlastnost rozmazlený, což se u nejmladšího a ještě ke všemu jediného syna dá vcelku pochopit. Rodiče dále popisují syna jako chytrého, ale málo ctižádostivého. Za každou cenu chce vyniknout v kolektivu, takže působí i negativně. Protože pokud se neprosadí v tom lepším slova smyslu, tak se snaží prosadit jinak, jen aby se předvedl. Je mu jedno, jaké to bude mít důsledky, jestli se rodiče budou zlobit nebo dostane poznámku ve škole. Úspěchem pro něho je, když si ho spolužáci a kamarádi všimnou a ocení jeho výkon. Je hodně kamarádský a společenský. Přesto se mu často stává právě z důvodu jeho prosazování se, že leze kamarádům na nervy a odmítají ho. Často se vzteká a někdy je i agresivní. Je velice závislý na matce.

Rozhovory s dětmi jsem prováděla s každým dítětem zvlášť u něho v pokoji. Všem třem dětem jsem nejprve zkusila zadat čtyři nedokončené věty, týkající se jejich rodiny.

Prvorozená dcera doplnila, že mít dva sourozence pro ni znamená, že se nikdy nenudí. Rodiče od ní vyžadují, aby byla zodpovědná a pokud jde o její rodinu, přeje si nejvíce, aby byli všichni šťastní. Sebe sama charakterizuje jako zodpovědnou, pečlivou, celkem perfekcionistickou a studijní typ. Uvádí, že má ráda pořádek, vše musí mít svůj řád a všechno si dopředu plánuje. Také je ale tvrdohlavá, náladová a vzteklá. Ráda si věci dělá po svém. Při posouzení sebe sama výběrem z charakteristik podle Lemana zvolila charakteristiky hodící se právě na prvorozené dítě.

Své mladší sestře přisoudila jak charakteristiky prostředního, tak také nejmladšího dítěte. Na bratra podle ní seděly vlastnosti nejmladšího dítěte. Když měla říct, jaká je její sestra, stejně jako rodiče odpověděla, že je velice rozporuplná. Jednou si spolu skvěle rozumí, ale jindy zase ne. Sestra je podle všeho náladová. Mezi svými kamarády je ovšem velice oblíbená. Všichni ji mají rádi a vyhledávají její společnost. Je prý také studijní typ, ale není tak pečlivá a zodpovědná. Často chce, aby jí lidi ustupovali. Byla na to zvyklá do té doby, než se narodil mladší bratr. Pak si těžko zvykala na to, že musí ustupovat ona jemu.

Nejmladšího bratra popisuje jako skoro jedináčka. Je o hodně mladší než obě sestry. Bratr je rozmazlený. Rozmazlovali ho prý nejen rodiče, ale také obě sestry. Matka ho nenechá nic udělat samotného. Na to, že je mu deset let, skoro nic neumí. Jinak je hodně společenský, má rád kolem sebe společnost. Skoro každý den tráví se svými kamarády. Velice rád se předvádí, takže dělá zábavu za každou cenu, i když je to někdy až trapné.

V současné době tráví nejstarší dcera čas raději se sestrou, protože k sobě mají blíž. Také se však se sestrou více hádá. Jako výhodu toho mít dva sourozence vidí v tom, že člověk nikdy není sám, vždycky má někoho, na koho se může spolehnout. Nevýhodou podle ní je, že vzhledem k tomu, že je nejstarší, musela mladším sourozencům vyšlapávat cestičky. Vždy, když něco rodiče povolili nejstarší dceři, mladší dcera mohla totéž, aniž by musela čekat, až bude ve stejném věku jako její sestra. Například musela děvčata do patnácti let chodit v devět hodin spát. Otec na to velice dbal. Ovšem, když bylo nejstarší dceři patnáct let a mohla chodit spát, kdy chce, mohla její mladší sestra to samé.

I když vidí nejstarší dcera výhody svých mladších sourozenců, je spokojená s tím, v jakém pořadí se narodila. Rodiče jí vždy více důvěřovali, mohli se na ni spolehnout a měla často nějaká privilegia.

Nyní se rodiče se k ní a k sestře chovají stejně. Obě jsou již dospělé. K bratrovi se chovají ovšem jako k malému dítěti, i když už tak malý není. Prvorozená dcera by rozhodně nechtěla být jedináčkem, mít dva sourozence je podle ní super, neměnila by. Podle ní by dítě mělo mít sourozence, protože je to skvělá příprava do života.

Pro prostřední dceru znamená mít dva sourozence hodně. Rodiče prý od ní vyžadují hodně práce, a pokud jde o její rodinu, přeje si nejvíce přistavět podkroví. To mě velice zaujalo a ptala jsem se proč. Odpověď byla vcelku jednoduchá. Přistavět podkroví by chtěla z důvodu toho, že má doma málo soukromí. Kvůli neodhlučným stěnám je v domě vše slyšet. Sama sebe charakterizuje jako cholerickou, vtipnou, hezkou, chytrou, ale někdy také závistivou, přátelskou. Také uvádí, že má hodně přátel. Při výběru z charakteristik sebe sama podle Lemana vybrala poněkud překvapivě variantu pro nejstarší dítě a pak ještě přidala variantu pro nejmladší dítě. Variantu pro prostřední dítě absolutně zamítla. Tuto variantu naopak připsala své starší sestře. Nejmladšímu bratrovi beze všeho přisoudila variantu pro nejmladší dítě.

Mladšího bratra sama charakterizuje jako rozmazleného, závistivého, ale také chytrého, lenivého a ve vztahu s kamarády jako konfliktního. I když má spoustu kamarádů, často se s nimi hádá. Na veřejnosti se předvádí a je nevychovaný. Například nezdraví a je drzý. Starší sestru popisuje jako vůdčí typ, dominantní, pečlivou, urážlivou, charizmatickou, dobře navazující vztahy s přáteli, chytrou, možná trochu namyšlenou. Z tohoto důvodu jsem byla velice překvapená, že i přesto, že dívka sestru popsala pomocí charakteristik pro prvorozené dítě, předtím jí přisoudila charakteristiky druhorozeného dítěte.

Prostřední dcera nikdy nechtěla být jedináčkem a je velice spokojená s tím, že má dva sourozence. Když je dítě jedináček, je sám a rodiče se mu hodně pletou do života. Když jsou sourozenci tři, pozornost rodičů se rozdělí mezi všechny děti. Sourozenec potřebuje, je velice důležité, aby je měla. Výhody toho mít dva sourozence spatřuje v tom, že jsou větší rodina a má kolem sebe víc lidí, na které se může obrátit. Nevýhodou ovšem je, že se musí více dělit, i když tvrdí, že nikoho rodiče nešidí. Ve vícečlenných rodinách je také více hluku, takže to může občas lézt na nervy.

Raději tráví čas se starší sestrou, protože jsou si věkově blíží. Mladší bratr je ještě dítě. S ním se také více hádá. Vysvětluje to tím, že bratr je drzý a neposlouchá. Má o něj starost a má potřebu se o něj starat. Často mu i některé věci zakazuje. Nejstarší sestra se k bratrovi chová hodně mateřsky. Hodně ho vychovává.

O nejmladšího bratra se obě sestry musely dříve starat, občas ho musely pohlídat, když si někde rodiče vyrazili a někdy se také kvůli tomu obě pohádaly.

Pozice prostředního jí vyhovuje. Nechtěla by být nejstarší, protože to obnáší velkou zodpovědnost. Nejmladší je zase nucen poslouchat své starší sourozence a celkově je hodně hlídaný. Prostřední skoro vždy může to, co může nejstarší sourozenec.

Rodiče podle ní nejvíce rozmazlují bratra. Nemá žádné povinnosti doma a naopak dostane všechno, na co si vzpomene, aniž by si to musel zasloužit. Všichni v rodině něco dělají, kromě bratra.

Mít dva sourozence pro nejmladšího syna znamená, že není jedináček. Rodiče od něho vyžadují práci a úkoly. Pokud jde o jeho rodinu, přeje si nejvíce, aby se nikomu nic nestalo, aby byli šťastní. Sám sebe charakterizuje poněkud zvláště tím, že je tlustý, snaží se zhubnout, má rád počítače, není moc pracovitý, nerad chodí do školy a kamarádi mu říkají, že je třídní šašek a že by bez něho nebyla žádná legrace. Výběrem

z charakteristik podle Lemana vybírá pro sebe charakteristiky pro nejmladší dítě. Oběma svým starším sestrám přisuzuje stejné charakteristiky, a to pro prvorozené dítě i pro druhorozené. Nejstarší sestru popisuje jako chytrou, hezkou, studijní typ, má hodně přátel a hodně mu říká, co má dělat. O druhorozené sestře mluví stejně jako o prvorozené, ale dodává, že se s ní víc hádá a že je hodně vzteklá.

Spokojen se dvěma sourozenci sice je, ale přál by si mít ještě bratra, aby si měl s kým krát. Většina jeho kamarádů má brášku, proto by ho taky chtěl. Jedináčkem by být nechtěl, protože by byl sám a byl by smutný. Lepší je mít sourozence, i když kdyby je neměl, nemusel by se dělit, dostával by víc dárků a rodiče by za něho utratili víc peněz.

I když by mohl jako nejstarší dítě rozkazovat mladším sourozencům, je rád, že se narodil jako nejmladší, protože nejstarší sourozenec se musí starat o ty mladší. Nechtěl by být nejstarší. Možná by chtěl být prostřední. Ale být nejmladší se mu také líbí. Má pocit, že se rodiče někdy chovají k sestrám lépe než k němu. On musí vždy poslechnout, když mu něco zakážou nebo nařídí. Říká však, že sestry tvrdí, že ho rodiče víc rozmazlují. Sám ale neví, jestli je to pravda.

Všichni členové rodiny se shodují, že společné chvíle jako rodina příliš netráví. Dříve, když byly dcery ještě malé, spolu jezdili na rodinné dovolené, ale nyní jsou dívky dospělé a už s rodiči jezdit nechtějí. Společné dovolené tak rodiče podnikají už jen se synem. Rodina se sejde občas u společné večeře, ale to je stále výjimečnější. Jediným pravidlem je štědrovečerní večeře, kdy je rodina opravdu pohromadě.

V rodině není jasně dáno, které povinnosti kdo má. Každopádně se domácí práce dělí mezi matku a obě dcery a otec se zase stará o zahradu a údržbu domu. Jediný, kdo žádné úkoly ani povinnosti nemá je nejmladší syn. Podle matky je malý na to, aby něco dělal. Syn ovšem tvrdí, že občas vynesou koš nebo si uklidí pokoj.

Rodiče se správně domnívají, že jsou děti rády, že jsou tři a že nemají pocit, že by nějakým způsobem strádaly nebo že by jim vadilo dělit se se sourozenci.

6.2 Kazuistika rodiny B

Matka: 42 let, kuchařka

Otec: 52 let, dělník

Nejstarší dítě: syn, 20 let, student vysoké školy

Prostřední dítě: dcera, 19 let, studentka vysoké školy

Nejmladší dítě: syn, 12 let, žák 7. třídy základní školy

Rodina B bydlí společně ve dvougeneračním domku na venkově. V jedné části domu bydlí dědeček a ve druhé části a podkroví ostatní členové rodiny. Podkrovní část je zhruba tři roky po rekonstrukci. Byly zde vytvořeny pokoje pro děti. Do té doby sdílely všechny tři děti jeden společný pokoj. Rodina v tomto domě bydlí již asi dvacet jedna let, manželé se sem přestěhovali hned poté, co se vzali.

Rozhovor s rodiči se odehrál v obývacím pokoji. Zúčastnili se oba rodiče, ale převážně odpovídal otec. Neznamená to, že by matka po celou dobu rozhovoru mlčela, ale více nechávala mluvit manžela, popřípadě ho doplňovala.

Prvorozený syn se narodil pět měsíců po svatbě rodičů. Matka byla tedy těhotná, když se vdávala. Přesto však bylo dítě plánované. Pohlaví nebylo podle všeho pro rodiče důležité. Hlavně si přáli, aby bylo miminko zdravé.

Druhé dítě se narodilo do roka po prvním dítěti. Toto dítě ovšem nebylo plánované a přišlo nečekaně. Přesto však rodiče o potratu neuvažovali a na miminko se těšili. Opět pro ně nebylo důležité, jaké pohlaví se narodí. Syna na sourozence nijak zvlášť vzhledem k jeho věku nepřipravovali. Když si rodiče přivezli dcerku domů, starší syn reagoval nejprve vystrašeně a poté zvědavě. Rychle si však na nový přírůstek zvykl. Mezi oběma sourozenci se podle všeho vytvořil dobrý vztah. Společně sdíleli jeden pokoj a dokázali spolu vycházet, hrát si a spolupracovat.

Třetí dítě přišlo neplánovaně, ale rodiče neuvažovali o potratu. Dítě si rozhodně chtěli nechat. Jak syn, tak i dcera podle rodičů matčino těhotenství nijak neřešili. Těšili se na sourozence. Syn si přál bratříčka a dcera zase sestříčku. Po narození třetího dítěte se mezi dětmi utvořil dobrý vztah. Starší děti občas malého bratříčka pohlídaly a pomáhaly matce, když bylo třeba. S bratrem si také hrály.

Rodiče původně nechtěli mít tři děti. Vždycky chtěli mít pouze dvě. Avšak to, že matka potřetí otěhotněla, neznamenal, že by dítě dali pryč. Nyní jsou velice šťastní, že

mají tři děti. Počet jejich dětí je tedy konečný, další miminko by už ani jeden z nich nechtěl.

V současné době spolu sourozenci skvěle vycházejí a rozumí si. Rodiče si ani nemyslí, že by jejich vztahy byly dříve nějakým způsobem špatné. Vždycky si děti rozuměly, ale postupem času, čím jsou děti starší, rozumí si více. Nejlepší vztah mají mezi sebou nejstarší dyn s dcerou. Ačkoli jsou opačného pohlaví, jsou si věkově blízko a vždycky spolu vycházeli velice dobře.

Když měli rodiče přiřadit dětem jednotlivé charakteristiky dle Lemana, nedělalo jim to sebemenší potíže. Nejstaršímu synovi tedy přiřadili charakteristiky pro nejstarší dítě, prostřední dceři taktéž přiřadili charakteristiky prvorozeného dítěte a nejmladšímu synovi zase přisoudili charakteristiky nejmladšího dítěte.

Svého nejstaršího syna popisují jako spolehlivého, samostatného a svědomitého kluka. Je studijní typ, škola mu jde a má dobré výsledky. Je celkem cílevědomý a jde si za svým. Dalo by se říci, že je perfekcionista, vše má uspořádané a každá věc je na svém místě.

Prostřední dcera je také spolehlivá, svědomitá, ale není takový studijní typ jako její starší bratr. Ačkoli také studuje vysokou školu, nemá takové ambice jako bratr. Je hodná, zodpovědná a pracovitá.

Nejmladší syn je podle nich flegmatický, nerad se učí, rád si hraje na počítači, nerad plní svoje povinnosti, je to vyjednávač, někdy je stydlivý, ale umí se předvádět.

Co se týče vztahu dětí s kamarády, rodiče si nemyslí, že by s tím měl některý z dětí problémy. Všechny děti mají hodně přátel a tráví s nimi celkem dost času.

Pohromadě jsou členové rodiny každý den. Každý den spolu stolují a někdy spolu tráví večer u televize. Často spolu podnikají výlety a rodinné dovolené. Čas spolu rodina tráví také při práci. Děti nemají jasně dané povinnosti, které musí doma plnit, avšak musejí pomáhat s domácími pracemi a také na zahradě. Ovšem vše dělají v rámci toho, jaké jsou jejich možnosti. Dcera pomáhá spíše s domácími pracemi a synové zase o zahradu, dříví a podobně.

Děti se musejí dělit, ale rodiče si nemyslí, že by jim to vadilo. Jsou na to zvyklé, vždycky tomu tak bylo. Co se týče toho, jak jsou rodiče přísní ke svým dětem, uvědomují si, že nejstarší syn a dcera byli vychováni podle přísnějších pravidel, než

je tomu u jejich nejmladšího syna. Ten má mnohem více volnosti, oproti svým starším sourozencům.

Rozhovor s dětmi probíhal v jejich pokojích s každým ze sourozenců samostatně o samotě. Rozhovoru opět předcházelo doplňování nedokončených vět.

Nejstarší syn doplnil, že mít dva sourozence pro něho znamená, že je to super. Rodiče od něho vyžadují, aby byl zodpovědný a samostatný. Pokud jde o jejich rodinu, přeje si nejvíce, aby držela pohromadě. Sám sebe popisuje tak, že chce být samostatný a dělat si věci po svém. Je prý poměrně stydlivý, ale na druhou stranu si myslí, že je celkem společenský i když občas potřebuje chvíli jen pro sebe. Je upřímný a důvěřivý, také tvrdohlavý, protože si někdy nenechá poradit. Občas je náladový. Dokáže ho rozhodit i maličkost. Hodně o věcích přemýšlí, někdy až moc, takže se nedokáže pořádně soustředit na jednu věc. Má smysl pro řád a pořádek, je tedy perfekcionista a taky puntičkář. Umí si odříct některé věci, když je třeba, takže se umí i obětovat. Je celkem trpělivý. Také je často nedochvilný, ale snaží se na tom pracovat.

Při výběru z charakteristik pro sebe vybral možnost pro druhorozené dítě, ačkoli se předtím popsal typicky „prvorozenecky“. Tvrdil, že k tomu, aby pro sebe vybral první možnost charakteristik, tedy charakteristiky prvorozeného dítěte, musel by na sobě ještě hodně zapracovat. Své sestře pak připsal charakteristiky druhorozeného dítěte, i když spekuloval o tom, zda by také nesměřovala spíše k charakteristikám prvorozeného. Bratrovi pak bez všeho připisuje charakteristiky nejmladšího dítěte.

Nejstarší syn charakterizuje svou sestru jako hodnou, chytrou, svědomitou, a individualistku. Umí si udělat vlastní názor a ozvat se, když se jí něco nelíbí. Ráda si dělá věci po svém. Není až zas tolik studijní typ, ale dokáže se naučit to, co potřebuje, takže je učenlivá. Také je praktická, o věcech tolik nepřemýšlí a spíš jedná. Je upřímná, společenská a přátelská. Také je celkem náladová, ale má smysl pro humor a vtip. Umí být velkorysá. Nemá takový pevný smysl pro pořádek a možná je i méně trpělivá. Je skromná ale má ráda své pohodlí.

Nejmladší bratr je podle něho hrozný flegmatik. Dokud mu neteče do bot, tak věci moc neřeší, ale když je to třeba, tak umí být učenlivý. Zatím je celkem sobecký a nejraději by měl všechno, na co si ukáže. Není vůbec studijní typ a je celkem nezodpovědný. K povinnostem by se nejraději otočil zády. Je tvrdohlavý a hlavně je to vyjednávač, protože pokud nevidí odměnu, tak práci neudělá. Je nejraději, když si může

hrát. Také je stydlivý, ale umí se předvádět, umí být náladový, není moc vážný a je to prostě ještě dítě.

Nejstarší syn je rád, že má dva sourozence, někdy ovšem přemýšlí o tom, jaké by to bylo, kdyby byl jedináček. Ve skutečnosti by jím ale být nechtěl. Myslí si, že by neměl tolik volnosti a asi by byl více upnutý na rodiče a oni na něj. Doma by to pak bylo méně živé. Kdyby se jednou ráno probudil a byl jedináček, cítil by zoufalství, smutek, prázdnotu a samotu.

Nemůže říci, se kterým sourozencem je raději. Je to tak nějak vyrovnané, s každým sourozencem je rád. Dříve se více hádal se sestrou, ale v současné době se více hádá s bratrem. Především se na něho rozčiluje kvůli tomu, že si bratr nechce dělat úkoly do školy a neplní své povinnosti. Sestra má s nejmladším bratrem stejný problém. Také se spolu hádají kvůli povinnostem, avšak nejstarší syn si myslí, že je pro bratra větším vzorem než sestra.

Výhodou toho mít dva sourozence vidí v tom, že každý sourozenec je jiný a může se s nimi bavit o různých věcech. Šance, že se člověk nudí je tak dvakrát nižší, než když má jen jednoho sourozence. Nevýhodou ovšem je, že „nikdy nesmíš zapomenout na ostatní a je rozdíl, pokud děláš buchtu na dva nebo na tři díly, ale i tak to stojí za to“, dodává.

Pozice nejstaršího mu vyhovuje, ačkoli to má svá negativa. Ten nejstarší si musí u rodičů vydobýt určité věci, ke kterým pak ti další přijdou jako k hotové věci, prvorozený tak proráží svým sourozencům cestu.

O mladší sourozence se musel starat a vadilo mu to. Především pak, když se staral o nejmladšího bratra, protože měl docela jiné plány, než sedět doma s malým bratrem. Rodiče se podle něho chovají ke všem dětem stejně, jsou k nim spravedliví. O povinnosti se se sourozenci dělí. Každý něco dělá. Nejstarší syn se s otcem starají o dům, jeho udržování a opravy, dále o zahradu a dříví, matka se sestrou se zase starají o chod v domě. Nejmladší bratr pak pomáhá s tím, co je zrovna zapotřebí. Pokud je třeba, tak si členové vypomůžou.

Jako rodina spolu tráví většinou každý večer v týdnu a o víkendech mají společné obědy. Syn se ovšem nedomnívá, že by spolu byli často, je to podle něho tak akorát, aby si nelezli na nervy. Nejlepší den s rodinou by pak vypadal relaxačně. Všichni by vyrazili někam relaxovat, třeba do lázní.

Prostřední dcera uvedla, že mít dva sourozence pro ni znamená oporu. Rodiče od ní vyžadují samostatnost, a pokud jde o jejich rodinu, přeje si nejvíce, aby byla šťastná. Sama sebe popisuje jako náladovou, výbušnou a kritickou. Nerada je středem pozornosti. Je společenská, přátelská, systematická, ochotná a naslouchající.

Když si měla pro sebe vybrat charakteristiky podle Lemana, vybrala si charakteristiky pro prvorozené dítě. Svému staršímu bratrovi pak vybrala ty samé a nejmladšímu bratrovi zase charakteristiky nejmladšího dítěte.

Svého nejstaršího bratra popisuje jako chytrého, starostlivého, hodného, aktivního, přátelského, tolerantního, ctížádostivého, odhodlaného, zbrklého, někdy naivního, tvrdohlavého a se smyslem pro humor.

Nejmladší bratr je pak hodný, kreativní, tvrdohlavý, nepozorný, citlivý, kamarádský, tichý a nesamostatný.

Je ráda, že má dva sourozence, protože když potřebuje, má vedle sebe někoho, na koho se může spolehnout. Jedináčkem by být rozhodně nechtěla. Nemůže říct, se kterým sourozencem je raději, oba má stejně ráda. Výhodou mít dva sourozence je, že nikdy není sama a naopak nevýhodou je, že se musí dělit.

O mladšího bratra se musí starat, ale nevádí jí to, je s ním ráda. Nyní už to není tak často, jako tomu bylo dřív, když byl menší. Pozice druhorozeného jí vyhovuje, protože má staršího bratra, na kterého se může kdykoliv spolehnout. Ví, že se o ní bratr postará.

Doma si práce rozdělují na ženské a mužské. Ženy pracují v domě a muži na zahradě. Rodina je často pohromadě. Buď si povídají, dívají se na televizi nebo společně obědvají a večeří. Nejlepší den s rodinou by byl nějaký společný výlet nebo dovolená.

Nejmladší syn uvedl, že mít dva sourozence pro něj znamená radost. Rodiče od něho vyžadují, aby se učil. Pokud jde o jejich rodinu, přeje si nejvíce, aby byli všichni pohromadě. O sobě tvrdí, že rád hraje na počítači, je rád mezi kamarády, je přátelský, rád chodí ven s kamarády a nerad chodí do školy.

Pro sebe vybírá charakteristiku druhorozeného dítěte a pro svého nejstaršího bratra a sestru charakteristiku prvorozeného dítěte. Bratra popisuje jako chytrého, pečlivého, studijní typ. Sestra je podle něj také chytrá, hodná a má hodně kamarádů.

Je rád, že má dva sourozence, nechtěl by být jedináčkem. Kdyby jím byl, byl by smutný a vadilo by mu to. Výhodou toho, že má dva sourozence, je, že když nejsou rodiče doma, má se o něho kdo postarat, nikdy není sám. Nevýhodou pak je, že se musí se sourozenci dělit, i když se rád podělí.

Nejraději bývá s bratrem, protože bratr dbá na to, aby se učil, a pomáhá mu s učením. Navíc je s ním sranda a je to také kluk. Se sestrou také vychází dobře. Sestra s bratrem spolu mají dobrý vztah. Často spolu podnikají různé výlety a jezdí na společné dovolené například na chatu.

Pozice, ve které se narodil, mu vyhovuje. Výhodou toho, být nejmladší podle něj je, že se nemusí o nikoho starat a může se učit od starších sourozenců. Ví, že se o něho museli starší sourozenci starat a vadilo jim to. Jemu samotnému by také vadilo starat se o mladšího sourozence. Uvědomuje si, že jeho sourozenci mají víc povinností než on, ale také sám doma pomáhá a plní své úkoly a povinnosti, které mu rodiče uloží. Například musí vysávat, utírat nádobí nebo nosit uhlí do kotelny.

Nejlepší den s rodinou by vypadal tak, že by všichni jeli na dovolenou k moři nebo na rodinný výlet.

6.3 Kazuistika rodiny C

Matka: 44 let, poštovní doručovatelka

Otec: 48 let, zedník

Prvorozené dítě: dcera, 20 let, studentka vysoké školy

Druhozené dítě: dcera, 17 let, studentka středního odborného učiliště

Nejmladší dítě: syn, 7 let, žák 1. třídy základní školy

Se členy rodiny C jsem se sešla v jejich domě. Rodina bydlí na vesnici ve starším dvougeneračním domku. V přízemí dříve bydleli prarodiče a nyní prochází tato část domu rekonstrukcí. Poté zde budou mít pokoje dcery. Rodina zde bydlí již dvacet jedna let.

Rozhovor s rodiči se uskutečnil v kuchyni, která je spojená s obývacím pokojem. Přítomni byli oba rodiče, ale převážně odpovídala matka. Otec se do rozhovoru příliš nezapojoval, spíše poslouchal, jak matka odpovídá. Původně ani nechtěl být přítomen.

Matka byla naopak velice komunikativní, neměla problémy rozpovídat se. Tento rok budou manželé již dvacet jedna let.

Prvorozená dcera se narodila chvíli po svatbě rodičů, vzhledem k tomu, že matka již byla těhotná, když se vdávala. Přestože matka otěhotněla ještě před svatbou, dítě bylo plánované a chtěné. Otec si přál, aby dítě byla holčička a matce bylo pohlaví dítěte jedno.

Druhá dcera se narodila necelé tři roky po první. I toto dítě bylo plánované a tentokrát si rodiče přáli chlapce. Rodiče si nepamatují, jak připravovali prvorozenou dceru na příchod miminka, ani na to, jak dcera reagovala, když se miminko narodilo. Domnívají se, že měla radost.

Mezi holčičkami se utvořil hezký vztah. Byly kamarádky, hrály si spolu a rozuměly si, dokud nepřišly do puberty. V té době se začaly hádat a prát. Starší dcera chtěla být doma, nikam nechtěla chodit a ta mladší naopak doma být nechtěla.

Třetí dítě bylo neplánované. Rodiče to oba překvapilo. Otec uvažoval o tom, že jsou moc staří na to, aby měli další dítě, ale matka nepřipouštěla v úvahu možnost potratu. Reakce prvorozené dcery nebyla příjemná. Rodiče byli zaskočení, když řekla: „Už dalšího sourozence nechci! Já tady nebudu, já uteču.“ Zato druhorozená dcera se radovala a těšila se na sourozence. Všichni si přáli chlapečka. Pohlaví dítěte se dozvěděli z odběru plodové vody a ultrazvuku.

Rodiče si nepřáli mít tři děti, tvrdí, že jim stačily ty dvě, které měli. Matka však na potrat se třetím dítětem nechtěla a nyní jsou oba rodiče šťastní, že chlapečka mají. Oba jsou sice ze čtyř sourozenců, ale vždy si přáli mít maximálně dvě děti. Dotaz, zda je počet jejich dětí konečný tedy nemusel být vyřčen. Odpověď byla naprosto jasná.

V současné době se vztahy mezi dcerami zlepšují. Matka se domnívá, že důvodem toho je, že vycházejí z puberty. S bratrem mají obě dívky skvělý vztah. Sice ho neustále škádlí a zlobí, ale jak můžou, tak mu něco koupí, berou ho s sebou lyžovat, na hokej, do lesa na procházku. Nejstarší dcera se vždycky o bratra postarala a bylo možno se na ní spolehnout. Nejlepší vztah spolu mají podle rodičů dcery, mají k sobě blízko, začaly společně chodit na zábavy, do hospody a podobně.

Při výběru z charakteristik dle Lemana přisuzují rodiče nejstarší dceři charakteristiky nejstaršího dítěte. Druhorozené dceři přisuzují charakteristiky

prostředního dítěte a nejmladšímu synovi zase charakteristiky, které odpovídají nejmladším dětem v rodině.

Sami popisují nejstarší dceru jako vzteklou, impulzivní, spolehlivou, svědomitou a celkem i studijní typ, musí být vše podle ní, přesně tak, jak řekne. Ačkoli rodiče vědí, že je má ráda, nikdy jim to neřekne, ani je neobjímá. Nemá moc kamarádů. Nikdy neměla mnoho přátel, vzhledem k tomu, že je nemluvná a zakřiknutá. V současné době je to trochu lepší, ale nedá se říci, že by byla příliš kamarádká.

Druhorozená dcer je podle nich nespolehlivá, nerada si nechá poroučet, ačkoli byla jako malá nejhodnější a nejpracovitější. Má mnoho přátel a tráví s nimi většinu svého času. Kamarády si najde opravdu všude. Snadno se skamarádí. Rodičům často říká, že je má ráda.

Nejmladší syn si hodně vymýšlí, často si domýšlí různé věci, takže nikdo neví, co je pravda a co ne. Je nejmazlivější z dětí, chodí se s matkou mazlit, píše jí dopisy a dává jí najevo lásku. Je také velice společenský, má mnoho kamarádů. Dokonce má i jednoho kamaráda, na kterého je hodně vázán. Když jeden z nich chybí ve škole, druhý tam také nechce chodit.

Děvčata mají společný pokoj a syn spí ještě s rodiči v ložnici. Až se dokončí rekonstrukce spodního patra, budou mít dcery i syn samostatné pokoje. Nyní to dcerám velice vadí, že se musí o pokoj dělit. Neustále na to nadávají.

Jako rodina spolu tráví podle rodičů dostatek času, i když matka podotýká, že všichni jsou pohromadě například večer u televize a prostřední dcera jen přiběhne, řekne, jak bylo ve škole a jde zase většinou pryč.

V rodině není jasně dáno, jaké kdo má povinnosti. Matka se stará o domácnost a otec o opravu domu a také o zahradu. Dcery musí plnit úkoly, které jim matka napíše na lístek, když se vrátí ze školy. Samy od sebe občas udělají nádobí, poklidí byt, ale většinou jim to matka musí několikrát říkat. Nejstarší dceru spíše baví práce venku na zahradě. Seče trávu, stříhá stromky a podobně. Syn je ještě malý, proto je jeho povinností poskládat si oblečení, když přijde z venku a ze školy, udělat si úkoly a vyvenčit psa. Když je třeba pomoci se dřevem, tak ho otec vezme do lesa na dříví. Také ho baví sít trávu, takže v létě mu dovolí i tuto práci.

Děti se musí dělit, ale nevadí jim to, jsou na to zvyklé. Občas třeba nadávají, že jeden dostane něčeho víc, ale to je naprosto normální. Syn se dokonce rád s děvčaty podělí. Třeba když si vykoledoval nadílku, šel za děvčaty a nabídnul jim sladkosti.

Rodiče si myslí, že se ke všem dětem chovají spravedlivě, ale zároveň říkají, že děvčata si to nemyslí. Nejstarší dcera dostala nejvíc, vždycky měla všechno nové a mladší sestra to po ní podědila. Má také drahé koníčky, a proto dostává víc peněz. Rodiče se pak snaží kompenzovat to druhé dceři tím, že dostane peníze jen tak na zábavu, a to se prvorozené nelíbí.

Rozhovory s dcerami probíhaly v jejich pokoji, se synem v obýváku za přítomnosti rodičů. Všechny děti měly na začátku rozhovoru dokončit nedokončené věty.

Prvorozená dcera řekla, že mít dva sourozence pro ni znamená radost. Rodiče od ní vyžadují, aby byla zodpovědná a pokud jde o jejich rodinu, přeje si nejvíce, aby byli všichni šťastní. Sama sebe charakterizuje jako samotářskou, vzteklou, pečlivou, zodpovědnou, pracovitou, se smyslem pro humor. Říká, že vše musí mít být po jejím, ráda si dělá věci po svém. Je také studijní typ. Z výběru charakteristik si pro sebe vybrala charakteristiky nejstaršího dítěte. Pro svou sestru zvolila charakteristiky prostředních dětí a pro bratra charakteristiky nejmladších.

Svou sestru popisuje jako milou, ne příliš studijní typ, sportovkyni, kamarádkou, vzhledem k tomu, že má spoustu přátel a tráví s nimi hodně času. Se sestrou se často hádá a někdy se dokonce perou. Dřív si hodně nerozuměly, ale v současnosti je to trochu lepší. Sestra jí vyčítala, že není tak kamarádká jako ona, že nemá tolik přátel a že je k ničemu, když je pořád zalezlá doma.

Bratr je podle ní aktivní, neustále je středem pozornosti, předvádí se, prosazuje se za každou cenu. Je společenský, kamarádský. Hodný, rád pomáhá s prací.

Nejraději tráví prvorozená dcera čas se svým bratrem. Teď v zimě spolu jezdí lyžovat nebo třeba na hokej a podobně. V létě zase spolu chodí na procházky do lesa nebo na houby, plavat atd. Nejvíce se hádá se sestrou. Neustále se kvůli něčemu dohadují. Především je to kvůli tomu, že jsou obě naprosto odlišné a jedna nechápe druhou.

Výhodou mít dva sourozence podle ní je, že se necítí osamělá a nevýhodou vidí v tom, že se musí víc dělit, než kdyby byla jedináček. Tím by však nikdy být nechtěla,

je moc ráda, že má dva sourozence. Je spokojená, že se narodila jako prvorozená, tato pozice jí velice vyhovuje, protože jí rodiče důvěřují.

Myslí si, že se ke všem dětem chovají rodiče spravedlivě, že všichni dostávají tak nějak stejně. Povinnosti jim rodiče také rozdělují každému úměrně jeho schopnostem. Ona se sestrou pomáhají matce v domácnosti. Prvorozená dcera se také stará o zahradu, sečení trávy a stříhání stromků.

Druhorozená dcera uvedla, že mít dva sourozence pro ni znamená hodně. Rodiče od ní vyžadují, aby doma pomáhala a pokud jde o jejich rodinu, přeje si nejvíce, aby byli všichni spokojení. Sama sebe popisuje jako sportovkyni, milou, společenskou a přátelskou. Má hodně kamarádů a ráda s nimi tráví čas. Ve škole jí to příliš nebaví, není studijní typ. Z výběru z charakteristik dětí pro sebe vybírá charakteristiky prostředního dítěte. Pro svou starší sestru zase vybírá charakteristiky nejstaršího dítěte a pro bratra jednoznačně charakteristiky nejmladšího.

Sestru popisuje jako agresivní, musí být vše po jejím, musí se vše dělat podle ní. Je studijní typ, protože studuje vysokou školu, je tak trochu perfekcionistka, protože má ve věcech pořádek a vše na svém místě.

Bratr je zase akční, hodně a rád se předvádí, má mnoho kamarádů, vždy se snaží cenu být středem pozornosti. Prosazuje se za každou cenu, i kdyby to mělo být křikem, brekem nebo agresivitou.

Druhorozená dcera je ráda, že má dva sourozence, rozhodně nikdy nechtěla být jedináčkem. Za žádnou cenu by se jí to nelíbilo a cítila by se hrozně osamělá a smutná. V současné době si nejvíce rozumí s bratrem. Mají spolu hodně společného. O mladšího bratra se musí občas starat, ale nevdá jí to, je s ním ráda. Naopak se sestrou se nejvíce hádá, protože jsou úplně odlišné. Druhorozená má ráda společnost, kamarády a zábavu, její sestra je raději zavřená doma. Výhodou toho, že má dva sourozence, je, že se práce doma rozdělí a ona jí nemusí dělat sama. Nevýhodou však je, že se musí s oběma sourozenci dělit.

Nejraději by se narodila jako nejmladší, protože ti jsou nejvíce upřednostňováni. Domnívá se, že se rodiče chovají ke každému z dětí jinak. Ke každému mají jiný přístup. Sestra tráví s rodiči víc času, je s nimi pořád doma. Rodiče jsou na to zvyklí, a když už chce sestra výjimečně někam vyrazit, moc se jim to nelíbí. Kdežto

druhorozenou dceru doma moc nevidí a nevádí jim, že je neustále někde s kamarády a doma se nezdržuje. Bratr je jejich mazlíček, je s nimi doma.

Nejmladší syn uvedl, že mít dva sourozence pro něho znamená, že z toho má radost. Rodiče od něho vyžadují, aby se učil a pokud jde o jejich rodinu, přeje si nejvíce, aby mu koupili motorku. Na to navazuje tím, že o sobě říká, že má rád motorky. Dále rád hraje hry na počítači. Chodí s tatškou do lesa na dříví, venčí pejska a nejradši ze všeho lyžuje. Má hodně kamarádů a tráví s nimi většinu volného času. Když měl vybrat z charakteristik, které se na něho hodí nejvíce, vybral si charakteristiky nejmladších dětí, protože jak sám řekl: „Jo, hodně se předvádím.“ Oběma svým sestřám přiřadil charakteristiky jak nejstarších, tak nejmladších dětí.

Prvorozenou sestru popisuje tak, že ho zlobí, ale hraje si s ním a bere ho s sebou lyžovat, na houby a na hokej. Je taky někdy hodná a chytrá. Chodí do školy a dobře se učí. Druhorozená sestra ho také velice zlobí, kouše ho a pere se s ním. Často spolu hrají pexeso, kvarteto a domino. Druhá sestra je podle něho také někdy hodná, když mu koupí dárek, ale není tak chytrá jako prvorozená. Ráda sportuje.

Nejmladší syn je rád, že má dvě sestry, ale kdyby to bylo možné, chtěl by, aby rodiče měli ještě bratříčka. Chtěl by si s ním hrát. Rozhodně by ale nechtěl být jedináček, a kdyby se jednou ráno probudil a byl by jedináček, plakal by a bylo by mu smutno.

Nejraději je s prostřední sestrou, protože má rád jejího přítele a rád s nimi tráví čas. Nejvíce se hádá s nejstarší sestrou, protože mu poroučí a říká, že musí chodit do školy, když on chce být doma. Je rád, že se narodil jako nejmladší z dětí, protože to má spoustu výhod. Například ho s sebou holky berou lyžovat a na výlety, když někam jedou nebo mu kupují dárky.

Nejlepším dnem s rodiči všechny děti shodně vybraly cestu k moři. Všechny ale také uvedly, že by nechtěly jet jen samy s rodiči, ale vzaly by s sebou i své sourozence, aby si užily zábavu, protože bez nich by tam byla nuda.

7 Výsledky

Výsledky jsou uváděny vzhledem k výzkumným otázkám. Kvůli lepší přehlednosti jsou dány do tabulky. V následující kapitole jsou poté výsledky podrobněji rozpracovány.

Tabulka 1

	1. Jaké důvody přiměly rodiče k tomu, aby měli tři děti?
	a. Chtěli mít vždy tři děti nebo se jejich přání během let změnilo?
Rodina A	Vždy chtěli mít tři děti, přišlo jim to naprosto normální, sami vyrůstali se dvěma sourozenci.
Rodina B	Původně nechtěli mít tři děti, ale nepřipadalo v úvahu jít na potrat. Nyní jsou šťastní, že mají tři děti.
Rodina C	Původně nechtěli mít tři děti, ale nepřipadalo v úvahu jít na potrat. Nyní jsou šťastní, že mají tři děti.
	2. Jak vnímají rodiče své děti?
	a. Jak vnímají jejich vlastnosti?
Rodina A	Prvorozené dceři vybírají vlastnosti nejstaršího dítěte. Prostřední dceři vybírají vlastnosti druhorozeného i nejmladšího dítěte a nejmladšímu synovi vlastnosti nejmladšího dítěte.
Rodina B	Prvorozenému synovi vybírají vlastnosti nejstaršího dítěte. Prostřední dceři vybírají vlastnosti prvorozeného dítěte a nejmladšímu synovi vlastnosti nejmladšího dítěte.
Rodina C	Prvorozené dceři vybírají vlastnosti nejstaršího dítěte. Prostřední dceři vybírají vlastnosti druhorozeného dítěte a nejmladšímu synovi vlastnosti nejmladšího dítěte.
	b. Jak spolu podle nich vycházejí? Kdo si s kým více rozumí?
Rodina A	Všechny děti spolu vychází dobře. Nejvíce si rozumí obě dcery, jsou si věkově bližší. Prvorozená má s nejmladším mateřský vztah, prostřední s nejmladším sourozenecký vztah.
Rodina B	Všechny děti spolu vychází dobře. Nejvíce si rozumí prvorozený s druhorozenou, jsou si věkově bližší. K nejmladšímu mají oba spíše mateřský vztah.
Rodina C	Všechny děti spolu vychází dobře. Nejvíce si rozumí obě dcery, jsou si věkově bližší. Prvorozená má s nejmladším mateřský vztah, prostřední s nejmladším sourozenecký vztah.
	c. Jaké povinnosti doma plní?
Rodina A	Není jasně dáno, kdo jaké povinnosti má. Obě dcery pomáhají s domácností, syn nedělá nic.
Rodina B	Není jasně dáno, kdo jaké povinnosti má. Nejstarší syn pomáhá otci se zahradou a opravou domu, dcera pomáhá matce s domácností a nejmladší syn pomáhá, kde je třeba.
Rodina C	Není jasně dáno, kdo jaké povinnosti má. Obě dcery pomáhají s domácností, nejstarší dcera pomáhá s prací na zahradě a syn si musí po sobě uklízet a pomáhat, kde je třeba.

3. Jak vnímají děti sami sebe?	
a. Jaké vlastnosti si přisuzují?	
Rodina A	Prvorozená dcera pro sebe vybírá vlastnosti prvorozeného dítěte. Prostřední dcera si vybírá vlastnosti nejstaršího dítěte a nejmladší syn vybírá vlastnosti nejmladšího dítěte.
Rodina B	Prvorozený syn si vybírá vlastnosti prostředního dítěte. Prostřední dcera si vybírá vlastnosti prvorozeného dítěte a nejmladší syn si vybírá vlastnosti prostředního dítěte.
Rodina C	Prvorozená dcera si vybírá vlastnosti nejstaršího dítěte. Prostřední dcera si vybírá vlastnosti prostředního dítěte a nejmladší syn si vybírá vlastnosti nejmladšího dítěte.
4. Jak se vnímají sourozenci mezi sebou?	
a. Jaké vlastnosti připisují svým sourozencům?	
Rodina A	Prvorozená dcera přidělila prostřední sestře vlastnosti prostředního a nejmladšího dítěte, nejmladšímu bratrovi vlastnosti nejmladšího dítěte. Prostřední dcera přidělila prvorozené vlastnosti prvorozeného dítěte a nejmladšímu synovi vlastnosti nejmladšího dítěte. Nejmladší syn vybírá prvorozené i prostřední dceři vlastnosti nejstaršího dítěte.
Rodina B	Prvorozený syn vybírá prostřední dceři vlastnosti prostředního dítěte a nejmladšímu bratrovi vlastnosti nejmladšího dítěte. Prostřední dcera vybírá prvorozenému synovi vlastnosti prvorozeného dítěte a nejmladšímu synovi vlastnosti nejmladšího dítěte. Nejmladší syn vybírá pro oba své starší sourozence vlastnosti prvorozeného dítěte.
Rodina C	Prvorozená dcera vybírá pro prostřední dceru vlastnosti prostředního dítěte, pro nejmladšího syna vlastnosti nejmladšího dítěte. Prostřední dcera volí pro prvorozenou dceru vlastnosti prvorozeného dítěte a pro nejmladšího syna vlastnosti nejmladšího dítěte. Nejmladší syn volí pro obě starší dcery vlastnosti prvorozeného dítěte.
b. Jak spolu vycházejí? S kým si více rozumí?	
Rodina A	Prvorozená dcera i prostřední dcera odpověděly, že si spolu rozumí nejvíce. Nejmladší syn si pak nejvíce rozumí s prvorozenou sestrou a nejvíc se hádá s prostřední dcerou.
Rodina B	Prvorozený syn i prostřední dcera uvedli, že nemohou říci, s kým jsou raději nebo s kým si více rozumí, je to s oběma sourozenci stejně. Nejmladší syn si více rozumí s prvorozeným bratrem, ale také se s ním nejvíce hádá.
Rodina C	Obě dcery uvedly, že nejraději tráví chvíle s nejmladším synem. Spolu si dcery příliš nerozumí a často se hádají. Nejmladší syn tráví nejraději čas s prostřední dcerou a hádá se s oběma děvčaty stejně.

8 Shrnutí výsledků

V této části jsou podrobněji vysvětleny a popsány výsledky. Provedený výzkum přinesl odpovědi na výzkumné otázky, které byly položeny před začátkem samotného výzkumu.

Výzkumná otázka č. 1: Jaké důvody přiměly rodiče k tomu, aby měli tři děti?

K této otázce se vztahovala jedna podotázka: **Chtěli mít vždy tři děti nebo se jejich přání během let změnilo?**

Rodiče z rodiny A vždy chtěli mít tři děti, jelikož sami pocházejí ze tří sourozenců. Líbilo se jim vyrůstat v takové rodině a pro své děti si přáli to samé. Matka však po dvou dětech již třetí dítě nevyžadovala, jelikož měla problém s oběma porody. Otec ale po třetím dítěti stále toužil. První dvě děti byly plánované a třetí dítě přišlo neplánovaně. Rodiče však nikdy neuvažovali o potratu.

Rodiče z rodiny B původně tři děti mít nechtěli. Vždy si mysleli, že budou mít pouze dvě děti. První dítě bylo plánované. Matka otěhotněla ještě před svatbou. Druhé dítě pak přišlo naprosto nečekaně do roka od narození prvního dítěte. Třetí dítě bylo neplánované a nechtěné. I přesto rodiče neuvažovali o potratu ani jednoho z neplánovaných dětí.

Rodiče z rodiny C také nechtěli mít tři děti. Oba dva tvrdili, že jim bohatě stačily dvě děti, které měli. První dítě bylo plánované a matčino otěhotnění přimělo otce, aby požádal matku o ruku. Druhé dítě bylo také plánované. Oba dva rodiče po něm toužili. Avšak třetí dítě přišlo nečekaně. Otec uvažoval, zda již není na třetí dítě pozdě a nebylo by lepší se ho vzdát. To však pro matku nepřipadalo v úvahu a návrh otce zamítla.

Výzkumná otázka č. 2: Jak vnímají rodiče své děti? K této otázce se vztahovaly tři podotázky: **Jak vnímají jejich vlastnosti?**

Všichni rodiče popisují velice podobně své prvorozené děti. Přisuzují jim vlastnosti jako zodpovědný, samostatný, spolehlivý, citlivý a hlavně studijní typ. Prostřední děti jsou pak charakterizovány poněkud rozdílně. V rodině A je prostřední dcera rozporuplná, citlivá, sobecká, ráda se lituje, hledá vinu v druhých lidech, velice kamarádká- někdy až příliš, protože se velice váže na své přátele. V rodině B je pak druhorozená dcera spolehlivá, svědomitá, studijní typ, ale ne tolik jako její starší bratr. Ačkoli také studuje vysokou školu, nemá takové ambice jako bratr. Je hodná,

zodpovědná a pracovitá. V rodině C je pak druhorozená dcera nespolehlivá a nerada si nechá poroučet. Má mnoho přátel a tráví s nimi většinu svého času. Kamarády si najde opravdu všude. Snadno se skamarádí. Rodiče se také shodují ve většině vlastností svých nejmladších dětí. Ti jsou podle nich především společenší a kamarádšší. Rádi se předvádí a jsou to vyjednávači.

Rodiče ze všech tří rodin se shodují ve výběru charakteristik podle Lemana pro své prvorozené a nejmladší děti. Volí jim odpovídající charakteristiky pro prvorozené (spolehlivý, svědomitý, systematický, kritický, studijní typ) a nejmladší dítě (okouzující, intrikán, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, vychytralý). Prostřední děti pak v rodině A a v rodině C dostávají charakteristiky druhorozených dětí (vyjednávač, nezávislý, má silné vazby na skupinu přátel a vrstevníků, mnoho přátel, individualista), avšak dceři z rodiny A přisuzují ještě charakteristiky nejmladšího dítěte. Důvodem toho je, že tato dcera vyrůstala dlouhou dobu jako nejmladší dítě v rodině. Pro prostřední dceru z rodiny B jsou pak vybrány charakteristiky prvorozeného dítěte. To je naprosto v pořádku vzhledem k tomu, že je sice druhorozené dítě v rodině, ale zároveň je prvorozenou dcerou.

Jak spolu podle nich vycházejí? Kdo si s kým více rozumí?

Rodiče ze všech tří rodin uvedli, že spolu všechny děti vycházejí velice dobře a že nejvíce si spolu rozumí dva nejstarší sourozenci. Hlavním důvodem podle nich je, že jsou si věkově nejblíže. Pravdou je, že všechny nejmladší děti měli všichni tři páry rodičů s větším věkovým odstupem od prostředních dětí, než je tomu u prvorozených a druhorozených dětí. Rodiče z rodiny A a z rodiny C pak dalším důvodem uvedli, že si spolu prvorozené s druhorozenými více rozumí, protože jsou stejného pohlaví.

Jaké povinnosti doma plní?

Ve všech rodinách není jasně dáno, kdo jaké povinnosti má. Zároveň také všichni rodiče uváděli, že dcery pomáhají v domácnosti matce a synové zase pomáhají otci s opravami na domě, se zahradou a mužskými pracemi. Nejmladší děti ze všech rodin pomáhají s tím, co je zrovna třeba, ať už je to práce v domácnosti nebo práce venku na zahradě. Pouze nejmladší syn z rodiny A nedělá skoro nic. Málokdy je požádán o pomoc s povinnostmi.

Výzkumná otázka č. 3: Jak vnímají děti sami sebe? S podotázkou: **Jaké vlastnosti si přisuzují?**

Všechny prvorozené děti si připisují podobné vlastnosti. Jsou především samostatní, zodpovědní, studijní typy, pečliví, někdy až perfekcionisti, kteří si dělají rádi věci po svém. Prvorozené dívky z rodiny A a z rodiny C pro sebe zvolily z Lemanových charakteristik ty, které odpovídají prvorozeným dětem. Prvorozený syn z rodiny B však pro sebe nepochopitelně vybral charakteristiky druhorozeného dítěte s tím, že k tomu, aby si mohl vybrat charakteristiky pro prvorozené dítě, musel by se více snažit a zapracovat na sobě. Ukázal tedy svou snahu o perfekcionismus a jen tímto vyjádřením je jasné, že je opravdu prvorozený.

Prostřední dcera z rodiny A si přisuzuje sice Lemanovy charakteristiky pro nejstarší dítě, ale dodává, že se k ní hodí i ty pro nejmladší dítě. Když sebe sama popisuje spíše vlastnostmi nejmladších dětí jako vtipná, hezká, někdy také závistivá. Druhorozená dcera z rodiny B sama sebe popisuje jako kritickou, systematickou, přátelskou, ochotnou a naslouchající a vybírá si z Lemanových charakteristik ty, které patří prvorozeným dětem. Jak jsem již zmiňovala, ona může mít vlastnosti prvorozeného dítěte, ačkoli je druhorozená, vzhledem k tomu, že je prvorozenou dcerou v rodině. Druhorozená dcera v rodině C je pak typicky druhorozené dítě. Má ráda společnost přátel, má jich hodně a tráví s nimi většinu času. Vybírá pro sebe také Lemanovy charakteristiky pro prostřední děti.

Nejmladší synové z rodiny A a C si vybírají Lemanovu charakteristiku nejmladších dětí. Oba dva také uvedli, že se velice rádi předvádí a mají rádi společnost. Nejmladší syn z rodiny B si vybral charakteristiky pro prostřední dítě a sám o sobě řekl, že je kamarádský a je rád mezi kamarády.

Výzkumná otázka č. 4: Jak se vnímají sourozenci mezi sebou? Se dvěma podotázkami: **Jaké vlastnosti přisuzují svým sourozencům?**

Všechny prvorozené děti přisoudily svým prostředním sourozencům Lemanovy charakteristiky pro prostřední děti. Jejich společným znakem bylo především to, že jsou společenší a mají spoustu přátel. Dále své prostřední sourozence popsali jako ty, kteří nejsou až tolik pečliví a cílevědomí jako jejich starší sourozenci. Pro své nejmladší sourozence pak také shodně všichni prvorození volí charakteristiky pro nejmladší děti. Jejich společným znakem je především jejich schopnost předvádět se a být v centru pozornosti. Jsou také společenší a přátelšší.

Všechny prostřední děti volí pro své nejmladší sourozence varianty pro nejmladší děti, ovšem při výběru z variant pro nejstarší sourozence se nepatrně liší. Druhorozené dcery z rodiny B a z rodiny C uvedly pro prvorozené sourozence variantu pro nejstarší dítě, ale prostřední dcera z rodiny A pro svou prvorozenou sestru vybrala variantu pro prostřední děti. I přesto se však v popisu své starší sestry shoduje s oběma dívkami, jelikož všechny popisují své prvorozené sourozence jako pečlivé, ctižádostivé, někdy až perfekcionisty, kteří musí mít věci na svém místě a dělají si ve všem pořádek.

Nejmladší děti ze všech tří rodin pak připsaly svým starším sourozencům shodně charakteristiky nejstarších dětí. Jsou podle nich především chytří.

Jak spolu vycházejí? S kým si více rozumí?

V rodině A odpověděla obě děvčata, že se rozumí nejvíce spolu. Mají k sobě věkově blíže a mají také společné kamarády. Ačkoli se občas pohádají, převážně spolu vycházejí dobře. Nejmladší syn pak uvedl, že si nejvíce rozumí s nejstarší sestrou, protože je na něho hodnější než prostřední sestra. S tou se prý nejvíce hádá a pere, protože mu dělá naschvály a škádlí ho.

V rodině B oba dva starší sourozenci shodně uvedli, že nemohou říci, se kterým sourozencem tráví chvíle raději. Prý jsou rádi s každým sourozencem v jiných chvílích. Ačkoli se dříve více hádali a prali oba dva starší sourozenci mezi sebou, nyní se více dohadují s nejmladším bratrem převážně kvůli tomu, že neposlouchá, když chtějí, aby s něčím pomohl nebo něco udělal. Nejmladší syn pak uvedl, že je nejraději se svým prvorozeným bratrem, z důvodu toho, že je také kluk a dává mu dobré a vzácné rady, pomáhá mu s učením a celkově mu pomáhá. Také se s ním ale více hádá.

V rodině C uvedly obě starší dcery, že jsou nejraději, když mohou trávit chvíle se svým nejmladším bratrem. Spolu si dívky příliš nerozumí a nevyhledávají jedna druhou. S bratrem si rády hrají a podnikají s ním výlety. Nejmladší syn je s oběma sestrami rád, ale více upřednostňuje prostřední sestru, jelikož rád tráví chvíle s ní a s jejím přítelem.

9 Diskuze

Předtím než uzavřu tuto práci, je třeba zamyslet se nad tím, jakých výsledků by bylo dosaženo, kdyby se pozměnily určité, byť třeba jen nepatrné, maličkosti. Ačkoli bylo v kritériích stanoveno, že matka i otec musejí být vlastními rodiči všech tří dětí, mohli bychom uvažovat nad tím, zda by se situace změnila, kdyby byl jeden z rodičů nevlastní jednému nebo dvěma dětem. Lišily by se pak vztahy mezi nevlastními a vlastními sourozenci? Vycházeli by spolu lépe spíše ti vlastní a hádali by se mezi sebou sourozenci nevlastní? Byly by rodiči více upřednostňovány jejich vlastní děti, než děti nevlastní? Pocítily by nevlastní děti, že nejsou tolik milované jako ty vlastní?

Vzhledem k tomu, že rozhovory se sourozenci byly vedeny s každým z dětí o samotě (kromě jedné výjimky nejmladšího syna z rodiny C, u jehož rozhovoru byli přítomni rodiče), stálo by možná za to udělat rozhovory se všemi sourozenci najednou a zjistit, jak spolu interagují, jak reagují na odpovědi svých sourozenců a popřípadě, jak se také doplňují.

Otázkou je, zda by se výsledky změnily, kdyby byly věkové odstupy jednotlivých sourozenců jiné, než byly v mém výzkumu. Všechny tři rodiny se shodovaly v tom, že nejstarší děti jsou za sebou v kratších rozestupech a nejmladší děti se narodily po delším odstupu. Kdyby byl věkový rozdíl mezi dvěma nejstaršími sourozenci větší, byly by jejich vztahy jiné? Jaké by byly charakteristiky prostředních dětí? Můžeme také uvažovat, jak by to v rodině vypadalo, kdyby byli všichni sourozenci stejného pohlaví. Byly by rozdíly mezi rodinami se třemi dívkami a se třemi chlapci?

Dále vyvstává otázka, jaká by byla situace v rodině, kde se narodí více dětí při jednom porodu. Jak to chodí v rodině, kde je prvorozené dítě a dále dvojčata? Které z dětí plní úlohu prostředního a které nejmladšího? Existují vůbec v takové rodině tyto úlohy nebo jsou dvojčata na stejné úrovni jako nejmladší děti? Je některé z dvojčat rozmazlováno více nebo jsou obě děti vychovávány stejně? Ještě zajímavější je pak situace v rodině, kde se narodí trojčata. Jak jsou tyto děti brány? Mají také vlastnosti typické pro prvorozené, prostřední a nejmladší děti? Bylo by velice zajímavé provést výzkum s takovými rodinami, avšak jejich zastoupení v populaci není příliš vysoké. Proto by byl takový výzkum velice náročný.

10 Závěr

Rodiny se třemi dětmi se v naší společnosti vyskytují stále méně. Většina rodičů volí raději možnost mít méně dětí. V rámci svého výzkumu jsem mohla nahlédnout do životů rodin, které se rozhodly pro to mít tři potomky, a shledala jsem, že všechny děti jsou velice šťastné. Ani jednomu z dětí nevadí, že se musí dělit se svými sourozenci a vyhovuje mu, že má dva sourozence. Zároveň mi všechny děti prozradily, že samy by chtěly v budoucnosti mít tři děti. To dokazuje, že sourozenci v těchto rodinách nestrádají a naopak si přejí pro své děti to, co prožívají oni sami. Ani rodiče nelitují, že se rozhodli mít tři děti.

Zajímavé byly odpovědi dětí na nedokončené věty, které byly součástí našich rozhovorů, ale sloužily pouze k tomu, aby se mi děti více otevřely a odezněla jejich tréma. Všechny děti dokončovaly věty velice pozitivně a prohlašovaly, že mít dva sourozence pro ně znamená hodně, je to pro ně radost a nikdy nejsou osamocené. Rodiče pak podle všech odpovědí od nich především vyžadují, aby se učily a byly zodpovědné. Pokud šlo o jejich rodinu, přály si nejvíce, aby byli všichni spokojení a šťastní.

Výsledky mého výzkumu by bylo vhodné použít jako informace pro rodiče, kteří si nejsou jisti tím, zda by měli mít tři děti. V situaci, kdy je matka potřetí těhotná a rozhoduje se, zda jít či nejít na potrat, by tyto informace mohly rodičům poskytnout realistický pohled, který by jim ukázal, že mít tři děti je obrovská radost jak pro rodiče, tak i pro jednotlivé sourozence, kteří tím spíše získají, než ztratí.

11 Seznam použitých zdrojů

1. ADLER, Alfred. *Porozumění životu: úvod do individuální psychologie*. Praha: Aurora, 1999. 158 s. ISBN 80-85974-76-2.
2. BAER, Markus, et al. *Revisiting the Birth Order-Creativity Connection: The Role of Sibling Constellation* [online]. 2005, 17,1, [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=104&sid=3b77ea08-06ba-497f-8314-900aedf7073f%40sessionmgr104>> ISSN 10400419.
3. BRASSINGTON, Robert. *The changing family constellation in single-parent families* [online]. 1982, 38, 4, [cit. 2012-11-10]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=104&sid=37acde53-197f-4459-b20e-117d4edde588%40sessionmgr111>> ISSN 0277-7010.
4. CROAKE, James W.; OLSON, Terrance D. *Family constellation and personality* [online]. 1977, 33,1, [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&hid=122&sid=3dcabf27-552e-443c-881e-0083db36e9f9%40sessionmgr114>> ISSN 00221805.
5. ČAPEK, Jan; ČAPKOVÁ, Markéta. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál, 2010. 120 s. ISBN 978-80-7367-779-4.
6. DALLOZ, Danielle. *Žárlivost a rivalita*. Praha : Portál, 2002. 111 s. ISBN 80-7178-596-2.
7. DEAVE, Toity; JOHNSON, Debbie. *The transition to parenthood: what does it mean for fathers?* [online]. 2008, 63,6, [cit. 2012-11-11]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=10&hid=108&sid=eef7e991a-7e60-4777-8df0-df37c5b72d5b%40sessionmgr115>> ISSN 1365-2648.
8. DEAVE, Toity; JOHNSON, Debbie; INGRAM, Jenny. *Transition to parenthood: the needs of parents in pregnancy and early parenthood* [online]. 2008, 8,30, [cit. 2012-11-10]. Dostupné z: <<http://www.biomedcentral.com/1471-2393/8/30>> ISSN 14712393.
9. ECKSTEIN, Daniel; KAUFMAN, Jason A. *The Role of Birth Order in Personality: An Enduring Intellectual Legacy of Alfred Adler* [online]. 2012, 68,1, [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=122&sid=3dcabf27-552e-443c-881e-0083db36e9f9%40sessionmgr114>> ISSN 15222527.

10. GALATZER-LEVY, Isaac R.; MAZURSKY, Heather; MANCINI, Anthony D. & BONANNO, George A. *The changing family constellation in single-parent families* [online]. 2011, 25,3, [cit. 2012-11-10]. Dostupné z: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&hid=104&sid=37acde53-197f-4459-b20e-117d4edde588%40sessionmgr111>> ISSN 1939-1293.
11. HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
12. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
13. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
14. LABUSOVÁ, Eva. *Vztahy mezi sourozenci* [online]. 2012 [cit. 2013-02-27]. Dostupné z: <http://www.evalabusova.cz/clanky/vztahy_mezi_sourozenci.php>
15. LANGMEIER, Jozef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
16. LEMAN, Kevin. *Prvorození: výhoda či handicap*. Praha: Návrat domů, 2011. 204 s. ISBN 978-80-7255-250-4.
17. LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace: pořadí narození a jeho vliv na osobnost člověka*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. 223 s. ISBN 80-7367-194-8.
18. MATĚJČEK, Zdeněk; POKORNÁ, Marie; KARGER, Petr. *Rodičům na nejhezčí cestu*. Praha: H&H, 2004. 189 s. ISBN 80-7319-023-0.
19. MATĚJČEK, Zdeněk. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000. 285 s. ISBN 80-85912-29-5.
20. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-7178-085-5.
21. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
22. MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
23. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
24. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X.

25. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
26. NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada, 2007. 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3.
27. PREKOPOVÁ, Jiřina. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 160 s. ISBN 978-80-7367-516-5.
28. Sňatečnost. *Český statistický úřad* [online]. 2012, [cit. 2012-11-16]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>>.
29. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
30. SVOBODA, Mojmír; KREJČÍŘOVÁ, Dana; VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. 792 s. ISBN 80-7178-545-8.
31. ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
32. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
33. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

12 Přílohy

Příloha č. 1: Seznam otázek k rozhovoru s rodiči

1. Kolik je vám let?
2. Z kolika dětí jste vy sami?
3. Znáte více pětičlenných rodin?
4. Jak dlouho jste manželé?
5. Věřím, že je těžké vychovávat tři děti. Vyžaduje to jistě mnoho povinností.
Zbývá vám čas pro sebe?
6. Jak tyto chvíle nejčastěji trávíte?
7. Jaké je vaše zaměstnání?
8. Vaše první dítě se narodilo ještě předtím, než jste se vzali nebo až poté?
9. Jak dlouho po svatbě?
10. V kolika letech jste měli první dítě?
11. Plánovali jste ho?
12. Jaké jste si přáli pohlaví dítěte?
13. Kdy přišlo druhorozené dítě?
14. Bylo plánované?
15. Jaké pohlaví jste si přáli tentokrát?
16. Jak jste připravili vaše prvorozené dítě na to, že bude mít sourozence?
17. Jak prvorozené dítě reagovalo, když se sourozenec narodil?
18. Jaký vztah se mezi dětmi utvořil?
19. A co vaše třetí dítě? Bylo plánované?
20. Co na vaše těhotenství říkaly obě děti?
21. Jaké pohlaví třetího dítěte jste si přáli?
22. Uvažovali jste někdy o potratu?
23. Co vás vedlo k tomu, abyste měli tři děti?
24. Vždycky jste chtěli tři děti?
25. Jak vidíte nyní vztahy mezi dětmi?
26. Připadá vám, že se věkem jejich vztahy zlepšují?
27. Kdo má s kým lepší vztah? Kdo se s kým více hádá?
28. Můžete prosím vybrat z těchto tří variant charakteristik, které se hodí na vaše děti?

- A. Spolehlivý, svědomitý, dělá si seznamy, systematický, perfekcionista, kritický, vážný, studijní typ
 - B. Vyjednávač, vyhýbá se konfliktům, nezávislý, silné vazby na skupinu vrstevníků, mnoho přátel, individualista
 - C. Intrikán, okouzlující, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, dobrý obchodník, vychytralý, upoutává pozornost
29. Můžete mi charakterizovat prvorozené dítě?
 30. Můžete charakterizovat druhorozené?
 31. Můžete charakterizovat nejmladší dítě?
 32. Mají děti samostatné pokoje nebo sdílejí jeden společně?
 33. Jak je to s jejich vztahy s kamarády?
 34. Jak trávíte společné rodinné chvíle?
 35. Mají děti pravidla a úkoly, které musí plnit?
 36. Co kdo v rodině dělá?
 37. Je počet vašich dětí konečný nebo plánujete ještě další dítě?
 38. Vadí dětem, že se musí dělit?
 39. Chcete ještě něco dodat, co nebylo řečeno?

Příloha č. 2: Seznam otázek pro děti

1. Kolik ti je let?
2. Kolikátý v pořadí jsi narozený?
3. Kolik let vás od sebe se sourozenci dělí?
4. Můžeš sám sebe nějakým způsobem charakterizovat?
5. Když ti dám na výběr z několika charakteristik, která se k tobě hodí nejvíce? A jaké se hodí na tvoje sourozence?
 - A. Spolehlivý, svědomitý, dělá si seznamy, systematický, perfekcionista, kritický, vážný, studijní typ
 - B. Vyjednávač, vyhýbá se konfliktům, nezávislý, silné vazby na skupinu vrstevníků, mnoho přátel, individualista
 - C. Intrikán, okouzlující, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, dobrý obchodník, vychytralý, upoutává pozornost
6. Jací jsou tvoji sourozenci?
7. Jsi rád, že máš dva sourozence?
8. Se kterým sourozencem jsi raději?

9. Se kterým sourozencem se více hádáš?
10. Jaká je podle tebe výhoda mít dva sourozence?
11. Jaká je nevýhoda mít dva sourozence?
12. Musíš se o mladší sourozence starat?
13. Narodil by ses radši jako prvorozený/druhorozený/nejmladší?
14. Dovedeš si představit, jak by ses cítil, kdyby ses jednou ráno probudil a byl jsi jedináček?
15. Máš pocit, že se k tobě rodiče chovají jinak než k ostatním sourozencům? Jak?
16. Myslíš, že máš víc povinností než tvoji sourozenci?
17. Co kdo v rodině dělá?
18. Jak by vypadal tvůj nejlepší den s rodiči?
19. Trávíte spolu hodně času jako rodina?
20. Kolik chceš mít dětí ty? A Proč?
21. Je něco, na co by ses rád/a zeptal/a? Nebo bys chtěl/a něco dodat?

Příloha č. 3: Nedokončené věty

Mám sourozence.

To pro mě znamená

Rodiče ode mě vyžadují

Pokud jde o naši rodinu, přeji si nejvíce